

**DR. SZENTKIRÁLYI ZOLTÁN:
ADATOK A MAGYAR ÉPÍTÉSZKÉPZÉS TÖRTÉNETÉHEZ**

Hazánkban az egyetemi szintű, szervezett építészképzés száz évvel ezelőtt, 1871-ben indult meg, az autonómiával akkor felruházott s ezzel egyidőben újjászervezett kir. József-műegyetemen. Ez azonban korántsem azt jelenti, hogy általában az építészképzés kezdete erre az időpontra datálható, hiszen a szempci kollégiumban már a **XVIII. sz.** harmadik negyedében neveltek építészeket, vagy legalábbis tanítottak építészetet, s később a pesti tudományegyetem mellett létesített mérnöki intézet, majd a műegyetem közvetlen jogelődje, a József-ipartanoda szintén fejtett ki ilyen irányú tevékenységet. Ha tehát az építészképzés elmúlt száz évének történetét akarjuk felvázolni, röviden foglalkoznunk kell az előtörténet egy évszázadának néhány fontosabb eseményével is.

A műszaki oktatás, vagy akár azt is mondhatnánk, hogy az akkori viszonyoknak megfelelő „mérnök”-képzés első hazai intézménye a Pozsony megyei Szempcen felállított collegium oeconomicum volt. Alapítására gróf Esterházy Ferenc udvari kancellár tett javaslatot. 1763-ban fordult felterjesztéssel a királynőhöz (Kurz gefasster Entwurf eines in dem Königreich Ungarn aufzurichten kommenden Collegii Regii Publici Oeconomici), melynek eredményeként a szempci kollégium -- az Esterházy által felajánlott, saját költségén átalakított épületben s a praktikus tudományok tanítására legalkalmasabbnak tartott kegyesrendi tanárok vezetésével - rövidesen meg is kezdte működését. Kéziratban fennmaradt Valero Jakab Antalnak, a geometria tanárának beszéde, melyet az intézet ünnepélyes megnyitásakor tartott. Ebből tudjuk, hogy a könyvelés, a gazdaságtan, a földméréstan, a térképkészítés, a praktikus geometria és mechanika mellett nagy súlyt helyeztek a polgári építészet oktatására is. Ennek keretében ismertették a perspektíva elméletét, az épületek egyes részeit, s a tanulmányi idő végén elértek oda, hogy a harmad éves növendékek már nagyobb épületeket terveztek.

A szempci kollégium nem sokáig állt fenn. 1776-ban leégett, s bár a megmentett felszereléssel együtt ekkor áthelyezték Tatára, s vele mentek tanárai is, az új helyen nem tudott meggyökeresedni. Gyakorlatilag már akkor, néhány évvel később pedig formailag is megszűnt.

Az igény azonban, mely a szempci iskolát létrehívta, valóságos, egyre erősödő igény volt, s ennek kielégítése nem nagyon tűrte a halasztást. Ily módon érthető, hogy az első kísérlet kudarca után szinte azonnal új megoldást kezdtek keresni. A budai tudományegyetem tanácsa már 1780-ban beadott egy javaslatot, amelyben kérte, hogy az egyetem mérnöki tanfolyamot indíthasson. Két évvel később, az 1782. febr. 19-én felterjesztett újabb javaslatban ugyanehhez kéri a király legfelsőbb jóváhagyását. A megismételt kérésre válaszul II. József még abban az évben, szept. 19-én kiadta a mérnöki intézet szervezeti szabályzatát, „ama legelső szervezeti szabályzatot - mondta Wartha Vincze, a műegyetem egykori rektora az 1897 szeptemberében tartott tanévnyitó beszédben -, amellyel műegyetemünk létesítését messze megelőzőleg a budai egyetem bölcsészeti karának kebelében a hajdani mérnöki intézet alapított, az első szervezett tanintézet hazánkban, mely hivatásos mérnököket képzett”. Zelovich Kornél jogos büszkeséggel állapítja meg „A m. kir. József műegyetem és a hazai technikai felsőoktatás története” c. könyvében, hogy „Ilyesmódon 1782-től kezdve a mérnökök kiképzése nálunk főiskolán történt. E tekintetben tehát megelőztük az egész világot s 12 esztendővel megelőztük a franciákat, akik 1794-ben az école polytechnique alapításával tették lehetővé a mérnököknek főiskolai kiképzését.”

Az ilyenfajta megállapítás azonban meglehetősen egyoldalú, s legalább annyi benne a nemzeti elfogultságból fakadó túlzás, mint a valós történeti tény. A mérnöki intézet ugyanis - bár voltak nagynevű tanárai, mint pl. Jedlik Ányos és kiváló tanítványai, mint pl. Vásárhelyi Pál -- nem nagyon váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Különösen igaz ez akkor, ha működését az építészképzés szemszögéből nézzük. 69 éves fennállása alatt, 1772-től 1850-ig tanári karában nem volt egyetlen építész sem, csak olyan, aki más egyebek mellett építészetet is előadott - pl. Rausch Ferenc, 1785 és 1800 között a felső mennyiségtan és gyakorlati mértan tanára - és hallgatói közül nem került ki egyetlen jelentős építész sem, csak olyan mérnökük, akik más irányú tevékenység mellett foglalkoztak építészettel is, mint pl. Reitter Ferenc, a Közmunkatanács első főmérnöke.

A mérnökképzés gondjait a mérnöki intézet felállítása csak átmenetileg enyhítette, végleges megoldást nem hozott. S ez különösen nyilvánvalóvá vált a **XIX. sz.** húszas éveiben, amikor a tudományegyetemnek alárendelt, egyre humán jellegűbbé váló, szűk korlátok közé szorított

intézet tananyaga s oktatási rendszere is kezdett elavulni. Érdeemes szó szerint idézni a Vörösmarty Mihály szerkesztésében megjelenő „Tudományos Gyűjtemény” egyik cikkét 1831-ből. Szerzője az „Inzsenéri tudományokat tárgyaló folyó-írásnak szükségéről s hasznáról” értekezik, s többek között azt mondja, hogy: „Még ezen megjegyzésre engedelmet veszek, hogy t.i. a Redactorok a folyó-írásokba felveendő tárgyak választásában az Architektúrára különös ügyelettel lennének, mert úgy látszik, hogy ebben több magyarországi Inzsenérek igen hátra vannak; ami nem is csuda, mert nagyobb részt tanulásbéli pályájokat a Pesti egyetemnél végzik, ott pedig rendszerint nem is tanítatik az építés mesterség.” De ugyanígy kimaradt a mérnöki intézet tananyagából több más szakterület tárgyalása is, melyeknek ismerete a mérnöki gyakorlat szempontjából elengedhetetlenül fontos lett volna. Érthető tehát, hogy a technikai főiskola ügyével egyre többen, s egyre szélesebb körben kezdtek foglalkozni, ugyannyira, hogy az 1832/36-os pozsonyi országgyűlés napirendjére is felkerült.

Zemplén vm. küldötte. Lónyai Gábor terjesztett elő egy javaslatot a műegyetemi Intézet felállításáról, s ezt a Rendek mindkét háza egyöntetűen támogatta. Alig néhány hét leforgása alatt már a törvénycikk tervezete is elkészült. Az 1836. ápr. 28-án megszavazott törvényjavaslat 2. §-a azt mondja: „Közóhajtás lévén az is, hogy az országban műegyetemi intézmény létezzék, azon országos Küldöttség, mely a Ludovicae Katonai Intézet tárgyában rendeltetett, egy műegyetemi Intézetnek helyéről, épületeiről és egész rendszeréről is a tárgyát szinte minden oldalról kimerítő tervet készítsen s véleményét a szükséges költségek följegyzésével együtt, további rendelkezés végett a jövő Országgyűlés eleibe terjessze.”

A királyi jóváhagyás azonban még sokáig késett. Időközben, 1839 márciusában Széchenyi fogadtatott el egy határozatot az országgyűlési követeknek adandó utasítások kidolgozásával megbízott Pest megyei küldöttek értekezletével, mely szerint „a Ludovica katonai intézet már fennálló épülete műegyetemi intézetté alakíttassék, s annak helyben hagyása végett Ő Felsőge mindjárt az országgyűlés elején megkéressék”. 1841-ben Vállas Antal, a mérnöki intézet egyik tanára ír, „Egy felállítandó magyar központi műegyetemről”, melyben ismerteti a külföldi polytechnikumok történetét, a párizsi és a bécsi szervezetét, s kidolgozza a létesítendő magyar műegyetem tantervét és költségvetését. 1842-ben egy helytartótanácsi bizottság, 1843-ban pedig „A kereskedési és az azzal kapcsolatban levő tárgyak iránt kiküldött kerületi választmány” pozsonyi ülése foglalkozott ismét a kérdéssel, amíg végül sikerült elnyerni 1844. jún. 12-én a király jóváhagyását, s 1846 őszén az új főiskola tényleges megnyitását.

A javaslattétel és a megvalósulás között tehát kerek tíz év telt el, de ami megvalósult, az még ekkor sem a rendek által kért műegyetemi intézet volt, hanem egy sokkal szerényebb intézmény, a József-ipartanoda. Igaz ugyan, hogy ez rangját tekintve valamilyen fajta felső fokú iskola volt, legalábbis erre utal az, hogy tanárai a királyi akadémiák professzoraival azonos státusba kerültek. A valóság azonban mégis az, hogy 1846. nov. 1-én egy eléggé szegényes kis középfokú tanintézet kezdte meg működését a pesti egyetem épületének 7 termében és 4 „szolgalakásul” használható kis szobájában.

Az új iskola helyzete akkor kezdett némileg megjavulni, amikor az 1850. szept. 19-én kelt királyi rendelet - az addig a tudományegyetemhez tartozó - mérnöki intézetet hozzá csatolta. („Durch allerhöchste Entschliessung wird das an der pester Hochschule bisher bestandene geometrische Institut von der philosophischen Facultät getrennt, und wird im Laufe des Schuljahres 1850-51 in Verbindung mit der Industrie-Schule zu einem technischen Institute ausgebildet werden.”) Ekkor az ipartanoda megkapta a mérnöki intézet felszerelését és - addigi terméinek megtartása mellett - annak összes helyiségeit is, azt a kis épületet, mely ekkor a ferenciek telkén, a későbbi egyetemi könyvtár helyén állott. Ettől az időponttól kezdve a József-ipartanoda - ha formailag nem is, de lényegében - már technikai intézetként működött. Persze, ez inkább csak elvi lehetőségként érvényesült, a valóságban nem sok nyoma látszott. Közvetlenül a szabadságharc leverése után ezek voltak az osztrák elnyomás legnehezebb éveit, s az országos méretű megtorlást megsínylette az ipartanoda is. Sztoczek József, egyetemünk első rektora, 1872 januárjában, a beiktatási ünnepségen tartott beszédében röviden felvázolta a műegyetem addigi történetét, ezt az időt a provisorium korszakának nevezte. Provizóriumnak, mert ekkor évekig az oktatás és minden vele kapcsolatos intézkedés ideiglenes volt. Az átmeneti állapotot csak súlyosbította, hogy közben, 1854. okt. elején átköltöztették az ipartanodát Pestről Budára. S jóllehet, az elhelyezés itt kényelmesebb volt, mint a pesti oldalon (az egyetemi nyomda Országház utcai szárnyában

kaptak 8 előadótermet, 3 rajztermet és 17 szobát), a kényszerű költözéssel szükségszerűen együttjáró szervezeti változások jó ideig akadályozták, hogy legalább az adott lehetőségekkel éljenek.

A provizórium idején az ipartanodában építésképzés még nem folyt. A 3 éves technikai szakosztály tantervében (csak ez a szakosztály létezett, a gazdasági és kereskedelmi osztályokat az átszervezéskor megszüntették) két olyan tárgy szerepelt, a „polgári építészet és útépítészet”, valamint a „vízépítészet”, mely kapcsolódik az építészethez. Ezeknek lett volna a feladata, hogy 5-5 óra előadásban és ugyanolyan időtartamú rajzgyakorlattal megtanítsák mindazt, amit később a műegyetemen két önálló osztály, az építészeti és a mérnöki szakosztály tanított. S még ezen belül is az általános mérnöki ismeretanyag volt a hangsúlyosabb. Építésképzésről beszélni tehát itt még nyilvánvalóan nem lehet, de azért nem szabad megfeledkezni arról, hogy a hazai építészközpontok közvetlenül ezekből a szerény keretből nőttek ki, s alapot hoztak hozzá a fenti két tárgy előadója, s egyben a műegyetem legrégebb építész-professzora, Schédár János teremtette meg.

A műegyetem előtörténetében az 1856. szept. 30-án kelt „legfelső elhatározás” hozott döntő fordulatot, mely elrendelte, hogy a József-ipartanoda - előnevének megtartása mellett - politechnikummá alakítandó át. Szinte túlzás nélkül tekinthetjük ezt az időpontot az egyetemmé válás tényleges dátumának is, mert igaz ugyan, hogy az átszervezés eleinte alig jelentett többet egyszerű névcserénél - az előadott anyagot, az oktatás menetét, a tanszékek számát és az intézet szervezeti felépítését lényegében érintetlenül hagyta -, mégis ez a rendelet nyitotta meg az utat a későbbi, egyre komolyabb eredményeket hozó fejlődés előtt.

Fenállásának első hat évében, az 1857/58-as tanévtől (az átszervezés első évében az ipartanoda még a régi formájában működött) 1863 őszéig a politechnikumnak csak két osztálya volt: az egy éves előkészítő s utána az általános technikai osztály. Ennek hallgatói szabadon választhatták meg a tárgyakat, melyeket a meghirdetett előadások közül fel akartak venni, s tetszésük szerint állapíthatták meg a sorrendet is, amely szerint tanulmányaikat végezni kívánták. Az egyedüli korlátozás az volt, hogy néhány tárgynál megköveteltek bizonyos előismeretet, s csak az azt bizonyító eredményes vizsga letétele után lehetett felsőbb évfolyamba továbbjutni.

Az ilyen nagy fokú tanszabadság s ugyanakkor az egységes technikai osztály majdnem lehetetlenné tette, hogy a politechnikum a különböző szakterületeken elmélyült, alapos ismeretet adjon. S bár némi fejlődés szinte évről évre folyamatosan tapasztalható, ez bennünket gyakorlatilag nem érint, mert nem az építész-, hanem sokkal inkább a mérnök-, s különösen a gépész-oktatásra vonatkozik. Az építész tárgyak jelentősége - legalábbis a többi tárgyak növekvő súlyához viszonyítva - egyelőre inkább csökken. Az 1857/58. évi programban (Ordnung der Vorlesungen am k. k. Josephs-Polytechnicum in Ofen) még mindig egyedül Schnédár János tárgya képviseli az építészetet, melyben a különböző épületfajták - lakóházak, gazdasági- és gyárépületek, templomok, iskolák - mellett ismerteti a kivitelezéssel kapcsolatos gyakorlati problémákat is. (Landbaukunde, mit vorzüglicher Rücksicht auf born-, Wirtschafts- und Fabriksgebäude, dann Kirchen- und Schulhäuser; ferner die Baubuchhaltung, die Lehre von den Vorausmassen, den Kostenanschlägen und der Bauökonomie.) Ennek hallgatásához elméleti mechanikából és gyakorlati geometriából kívánták meg előzőleg az eredményes vizsgát.

Időközben az ország általános helyzetében is bekövetkeztek olyan változások, melyek kedvezően hatottak a József politechnikum további sorsára. 1860-ban az októberi diploma visszaállította a helytartótanácsot, s ennek egyik első intézkedése az volt, hogy a szabadságharc leverése óta betiltott magyar nyelvű tanítást ismét engedélyezte. A Politechnikum addigi igazgatója, a magyarul nem tudó Mayer Lambert premonstri szerzetes így szinte rákényszerült, hogy nyugdíjazását kérje. Helyébe a fizika neves professzora (később a műegyetem első rektora) Sztoczek József került. Vele együtt a vezetés egész módszere megváltozott. Széles látókörű, az európai viszonyokat ismerő, kitűnő szakemberként jól fel tudta mérni, hogy a műegyetemre milyen feladatok hárulnak. A tanári karral együtt szívós harcba kezdett, hogy az oktatás korszerűsítéséhez az engedélyt és a szükséges anyagi támogatást megkapja.

Az első eredmények már pár évvel később jelentkeztek. 1863-ban a helytartótanács hozzájárult ahhoz, hogy a technikai osztályon belül három önálló csoport alakuljon, szétválasztva egymástól a mérnökök, a gépészek és a vegyészek képzését. Az 1863/64-es évtől kezdve már külön jelenik meg a mérnökök órarendje, s ebben rövideken nagyobb terület és nagyobb óraszám jut az építészet tanítására is. Az 1863/64-es órarendben még csak Schnédár János tárgya, a „száraz építészet”

szerepel heti 10 óra előadással és 10 óra rajzgyakorlattal (méretében és tartalmában is nagyjából azonos a korábbi Landbaukunde-val), de ehhez már a következő évben két új tárgy csatlakozik, a IV. évben a „müörténet és müépítészeti részletek”, V. évben pedig a „müépítészeti tervezések”, mind a kettő heti 3 órával. Az új tárgyak tanára egy tehetséges fiatal építész, Szkalnitzky Antal, aki 1864. máj. 11-én lett a mű- és díszépítészettan ideiglenes rendkívüli tanára, illetve 1864. nov. 20-tól ugyanennek a tárgynak rendkívüli tanára. Szkalnitzky óráinak száma később aztán tovább növekedett, s az utolsó évben, mikor még az egyetemen tanított, 1869/70-ben „építészeti müörténet, tervezésekkel” címen két éves tanfolyammá bővült, a IV. évben heti 6, az V. évben pedig heti 5 órával. Az építész tárgyak fokozatos térhódításának még jelentősebb bizonyítékával találkozunk a következő évben. Az 1870/71-es órarend - a József-ipartanoda, illetve a politechnikum fennállása óta először - a mérnöki szakosztályon belül már külön építészeti tanfolyamot hirdet meg. Igaz ugyan, hogy a kísérlet kissé korai volt. Valószínűleg a jelentkezők kis létszáma miatt még a következő évben megszüntették. Ennek ellenére talán nem egészen érdektelen, ha az órarendet részletesen idézzük, hiszen a hazai felsőoktatás történetében ez az első önálló tanterv, mely az építészképzésnek valamilyen rendszeres programját felvázolja.

Az első két év előadásait a mérnökök és az építészek közösen hallgatták. Első évben volt (a zárójelben levő számok a heti óraszámot jelentik) elemi mennyiségtan (9), műszaki és díszítményi rajz (8), kísérleti természettan (5) és általános vegytan (5), a második évben pedig műszaki és díszítményi rajz (6), ásvány és kőzetan (2), felsőbb mennyiségtan (5), leirati mértan (5) és leirati mértani szerkesztések (8). Az építészeti tanfolyam tárgyai harmadik évben műszaki mechanika (6), müépítészet (12), műszaki természettan (4) és vegyiparműtan (3), a negyedik évben grapho statika (3), száraz építészet (5), száraz építészeti szerkesztések (6) és müépítészet (12). Ötödik évre az órarend nem ad részletes programot, csak annyit jegyez meg, hogy „Ezen évfolyam a jelen tanévben teljesen kifejthető nem lévén, ötödik évben előadásokat a mutatkozó szükséglethez képest fognak tartatni.”

Nehéz lenne egyértelműen meghatározni, hogy az egyes tárgyak neve pontosan mit takar, de talán nem is feltétlenül szükséges ennyire a részletekbe menni: A tárgyak egyszerű felsorolásából is kiderül, hogy a tananyag az előző évhez képest tartalmilag nem nagyon változott, csupán az óraszámokban következett be némi eltolódás. Schnédár János tárgya, a száraz építészet kissé visszaszorult, s a tervezési problémák helyett valószínűleg inkább a kivittel kapcsolatos, főként szerkezettani kérdésekkel foglalkozott, a müépítészet viszont, melynek lassú előretörését már Szkalnitzky idején is megfigyelhettük, a III. és IV. évben most az összes órának majdnem a felét foglalja el, feltehetően azért, mert a kor eklektikus szemlélete által elsősorban kívánt stílusformák ismeretét ez a tárgy adta meg. Professzora Steindl Imre volt, aki - miután Szkalnitzky megvált az egyetemtől - 1870. okt. 1-én kapta meg a müépítészet tanszékére rendes tanári kinevezését. (A történeti hűség kedvéért meg lehet jegyezni, bár ennek különösebb jelentősége nincs, hogy Szkalnitzky közvetlen utódja Schulcz Ferenc volt, de ő kinevezése után alig három héttel, 1870. okt. 22-én váratlanul meghalt, így a tanári széket tulajdonképpen nem is foglalta el.)

A fejlődés számszerű adatai is azt bizonyítják, hogy a József műegyetem helyzete kezdett megszilárdulni, s lassanként felnőtt ahhoz a feladathoz, melynek betöltésére hivatott volt. Az 1857/58-tól, vagyis a politechnikummá történő átszervezés időpontjától kezdve eltelt 13 esztendő alatt, 1870/71-ig a tanszékek és a hallgatók száma megháromszorozódott. A tanszékek száma 10-ről 27-re, a hallgatóké pedig 133-ról 409-re szaporodott.

A megnövekedett létszám, s ezzel együtt az oktatásra háruló nagyobb feladatok egyre jobban kiélezték azokat az ellentmondásokat, melyek az egyetem jogi státusában s elhelyezésében már kezdettől fogva jelentkeztek.

A kettő közül a nagyobb problémát az egyetemi státus tisztázatlansága okozta. 1850-ben a mérnöki intézet megszüntetését elrendelő határozat eltörölte a tudományegyetemnek azt a jogát, hogy mérnöki szigorlatot tartson, s mérnöki oklevelet állítson ki, ugyanakkor ezt a jogot nem adta meg a technikai intézetté alakuló ipartanodának, majd később a politechnikumnak sem. Így állott elő az a visszás helyzet, hogy a felsőfokú technikai képzést nyújtó iskola - lényegében a nyugati politechnikumokkal azonos színvonalú egyetem - felállításának időpontjától kezdve nem volt hazánkban olyan intézmény, mely az itt szerzett képzettségről oklevelet állíthatott volna ki. Ez egyrészt az iskola tekintélyét csökkentette, másrészt azzal a következménnyel járt, hogy a tanulni szándékozók közül sokan, és éppen az igényesebbek, nyugati egyetemekre mentek.

Az ideiglenes elhelyezés is komoly nehézséget okozott. Amikor az ipartanodát 1854-ben áthelyezték Pestről Budára, az évenként átlag 75 körül mozgó hallgatói létszám kényelmesen elfért az egyetemi nyomda Országház utcai épületében. Amikor a hallgatók száma már 250 fölé növekedett, 1867-ben, kénytelenek voltak kibérelni Gáger Mihálynak a nyomda mellett álló lakóházát, később pedig még két épületet, 1870-ben Szup József házát a Bécsikapu utcában, majd 1871-ben Tőry Vincéné házát az Uri utcában. A tanítás tehát négy különböző, oktatás céljára merőben alkalmatlan épületben folyt.

A hatvanas évek végétől kezdve a József műegyetem fejlődésének, valódi egyetemmé válásának alapvető feltétele e két probléma megoldása volt, s ez nem is sokáig váratott magára. Az 1869-től 72-ig tartó országgyűlés többször foglalkozott ezzel a témával, s javaslatok egész sorát vitatta meg. A benyújtott javaslatok közül a legfontosabb kétségtelenül az volt, melyet Eötvös József kultuszminiszter terjesztett elő az 1870. ápr. "7-i ülésen a „József műegyetem újjászervezéséről”. Ez az indoklásban leszögezi, hogy „ha a hazánkban létező ezen egyetlen felsőbb műtani tanintézetet valóban a technikai tudományok egyetemévé akarjuk emelni, nem elég azt csupán külső berendezésére s felszerelésére nézve gazdagítani, hanem szükséges egész szerkezetére nézve újból szervezni”. Eötvös József az elhelyezés kérdését s az egyetem jogi helyzetének tisztázását szorosan összetartozó problémaként vizsgálja, de a kettő közül az utóbbit tartja - nagyon helyesen - a sürgetőbbnek. Közbejött halála megakadályozta, hogy elgondolásának a részletekben is érvényt szerezzen, a megoldás módját azonban az általa benyújtott törvénytervezet lényegében véve megszabta. Ennek szellemében született meg az - 1871. júl. 10-én királyi jóváhagyással is megerősített - új szervezeti szabályzat, mely a József műegyetemnek önkormányzatot, szigorlatok tartásában s az oklevél kiállításában pedig a tudományegyetemével teljesen azonos jogokat biztosít.

Ezzel egyidőben végre teljesült a műegyetem tanári karának régi óhaja is (az első kérelmet 1861. jan. 19-én terjesztették fel a helytartótanácsához), hogy az egyetem majdnem két évtized után visszaköltözzön a pesti oldalra. Az ezzel kapcsolatos eseményeket Szily Kálmán rektor foglalta össze abban a beszédében, melyet 1883. novemberében az egyetem új épületének megnyitó ünnepségén tartott. E szerint a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1871. máj. 28-án „felhívta Pest városa közönségét, hogy a műegyetem ideiglenes elhelyezésére alkalmas épületet szemeljen ki, s a bérlet összegét és feltételeit hozza tisztába”. A kiküldött városi bizottság javaslatára a Két-nyúl utca és Csillag utca sarkán álló Nagel-házat bérelték ki erre a célra. Az 1872/73. évben már itt indult meg a tanítás, és utána itt folyt 10 éven keresztül, 1882 őszéig, míg az egyetem be nem költözhetett első végleges épületébe.

A tanári kar már 1872 júliusában nyilvános tervpályázatot hirdetett a Múzeum körüli Kunewalder-ház helyén építendő műegyetemi épületre, s egyben külön megbízást adott Szkalnitzky Antalnak és Steindl Imrének. A pályadíjat Hauszmann Alajos vitte el, a bizottság azonban a három terv közül (a két megbízás alapján készült és a pályadíjas) egyet sem javasolt kivételre, bár mindegyiket elismerően értékelte. 1879. dec. 27-én a közoktatási miniszter Steindl Imrét bízta meg új tervek készítésével, valamint azzal, hogy felépítse az állatorvosi intézet új otthonát, mely addig a műegyetem helyéül kiszemelt Kunewalder-házat foglalta el. Az építkezés 1880 augusztusában indult meg, s 1882 őszéig tartott.

Az 1871-es esztendő tehát alapvető s nagyon kedvező változásokat hozott az egyetem történetében. Számunkra, az építészkutatás szempontjából pedig még külön is jelentőssé teszi, hogy az építészet most került be először önálló, a többi szakterületekkel egyenrangú részként hivatalosan is a műegyetem programjába. Az új szervezeti szabályzat kimondja, hogy az egyetemnek öt osztálya van: az építészeti, a gépészi, a mérnöki és a vegyészeti szakosztály, s ezekhez társul ötödikként az egyetemes osztály, melynek feladata az, hogy a szakosztályokba való belépésre előkészítsen, illetve hogy a gazdasági, műipari és kereskedelmi pályára készülőköt kiképezze. Az egyetem azonban nem volt eléggé felkészülve arra, hogy a szerzett lehetőségekkel rögtön élni tudjon. Az önkormányzat első évének eredményeit értékelő rektori beszédében, 1872. nov. 5-én, Sztoczek József még kénytelen bejelenteni, hogy „Azon osztályok közül, melyek rendszeresített szabályzatunk szerint a kir. József-műegyetemen felállíthatók, a lefolyt tanévben ténylegesen csak három lőn életbe léptetve; nevezetesen az egyetemes osztály, a mérnöki és gépészmérnöki szakosztályok. A vegyészeti és építészeti szakosztályok működésének megindítása részint helyi, részint tanszemélyzeti hiányoknál fogva még nem vala eszközölhető.” A

kibontakozás feltételei azonban, bár lassan, de mégis érlelődtek. A várbeli szűkös elhelyezés gondjain némileg segített a pesti oldalra való átköltözés, a tanszemélyzeti hiányt pedig enyhítette, hogy két új építésztanár is bekapcsolódott az oktatásba. 1872. szept. 24 -én Hauszmann Alajost nevezték ki a száraz-, mű- és díszépítéstan rendes tanárává, s még ugyanebben az évben Ney Béla mérnök került be a műépítészeti fejlődéstörténet magántanáráként az egyetemre. Az építészeti (vagy ehhez szorosan kapcsolódó) tanszékek száma így négyre szaporodott. Két tanszéke volt a száraz-, mű- és díszépítészetnek (Schnédár és Hauszmann), egy a műépítéstanak (Steindl) és egy a rajznak (Engerth Vilmos.)

1874 októberében Nendtvich Károly rektor már a fejlődés - a mi szempontunkból ugyan még mindig meglehetősen szerény - első jeleiről számolhatott be. Bejelenti, hogy az 1873/74. tanévben az építészeti és vegyészeti szakosztályokban is megindult a munka, de ugyanakkor megjegyzi, hogy e „szakosztályok szerkezete részint a szükséges tanerők, részint a megkívánható helyiségek nélkülözése miatt, még igen hiányosnak tekinthető, és ez volt az oka annak is, hogy a két szakosztály eddig még nem alkot önálló és saját dékánjával bíró testületet, hanem más két szakosztályba olvasztott be”. (Az építészeti a mérnökbé, a vegyészeti pedig az egyetemes osztályba.)

A beolvasztást tulajdonképpen nem nagyon lehetett elkerülni, s az oka nem annyira a helyhiány volt, vagy a kevés tanár, amit a rektori beszámoló említ, hanem elsősorban a hallgatók rendkívül alacsony száma. Az 1874/75. tanévben például az egyesített mérnöki és építészeti szakosztálynak 7 rendes tanára, 1 magántanára, 1 rendkívüli tanítója és 4 tanársegédje volt. Ezek közül a magántanár (Ney Béla), a rendkívüli tanító (Szandház Károly a mintázásra) és 2 rendes tanár (Steindl és Hauszmann) kizárólag vagy főként építészeket oktatott, 1 tanárnak, Schnédárnak a munkája pedig nagyjából egyenlő arányban oszlott meg a két szakosztály között. A tanároknak tehát majdnem a fele építész volt. Ugyanakkor a mérnöki szakosztály hallgatóinak száma 154, az építészeti viszont mindössze 8.

Ez a két évtized - a mérnöki intézet megszüntetéséről 1871-ig -, amely alatt Magyarországon nem állítottak ki mérnöki oklevelet, talán legsúlyosabban az építészképzést érintette. Hagyományá vált, hogy aki komoly szakképesítést akart szerezni, az valamelyik nyugati egyetemre iratkozott be. S jó pár évbe telt, míg ez lassanként megváltozott. (Az építészeti szakosztály hallgatóinak száma még 1879/80-ban is csak 5, a következő évben 10, 1881/82-ben 14, illetve a II. félévben 15, s majd csak a nyolcvanas évek közepén emelkedik fel 50-re vagy később e fölé.)

Az első időszak nehézségeit tükrözik a hetvenes évek eléggé ad hoc jellegű tanrendjei is. 1874/75-ben pl. az építésznek összesen 17 tárgya volt. Ezek közül - ha leszámítjuk az olyan általános ismeretet adó tárgyakat, mint a gyakorlati mértan elemei vagy a nemzetgazdaságtan - 12 a kimondottan építészeti tárgy: a középítészet I, II és III folyamata, az építészeti alaktan I és II, az építési műtörténet I és II, az építészeti tervezések, a tervezési gyakorlatok, a válogatott fejezetek az építészeti szerkezetanból, az egyes épületnemek fejlődési története és a graphostatika.

Talán nem egészen érdektelen, ha kissé részletesebben megnézzük, hogy az egyes tárgyak mit tartalmaznak. A középítészet I folyamában, egy fél éven keresztül heti 3 órában, Hauszmann Alajos az épületszerkezetan elemeit tanította („az építészeti anyagok, falazatok, fakötések, alapozások, falvastagságok, fafödények, újabb szerkezetű vasfödények”). A középítészet II és III folyamában Schnédár János a szerkezetan további fejezeteit és a kivitelezéssel kapcsolatos ismereteket tárgyalta, de ugyanakkor foglalkozott tervezési kérdésekkel is. (A II. folyamban heti 5 óra előadás és 6 óra tervezési gyakorlat volt, a III. folyamban 4 óra előadás. A téma pedig a „boltozatok, födelek, lépcsők, részletek szerkezete, lakhelyiségek méretei, költség-kimutatás szerkesztése”, illetve a III. folyamban „az épületek berendezése, építészeti könyvvitel és a költségvetés szerkesztése”.) Az építészeti alaktan I-ben Hauszmann az ókori („a görög és római építészeti műrészletek. Dóri, jón, korinthetai modorok ' kimerítő részletes tárgyalása”), a II. folyamban Steindl a középkori („román és góth modor”) alaktant adta elő, heti 8, illetve 10 órában, zömmel gyakorlatok formájában, a „szükséghez képest” előadásokkal.

Az építészeti műtörténet I. („Az építészet fejlődésének története a legrégebbi időktől máig”) és az építészeti műtörténet II („A középkori építészet műtörténete - román és góth modor”) viszonylag kis óraszámú szerepel. Mindkettőre egy-egy éven át heti 3 óra előadás jut. Tanárai az I. folyamban Hauszmann, a II. folyamban Steindl. Ugyancsak ők ketten vezetik a tervezési gyakorlatokat is. Ennek óraszámú szintén alacsony (heti 5) s a programja is elég lehatárolt. A

hallgatók „kisebb építmények, lakóházak, kápolnák stb.” tervezését kapják feladatként. A tulajdonképpeni tervezési tárgy, a heti 8 órával rendelkező „építészeti tervezések” Hauszmann kezében van. („A lakház berendezése, a lakház kényelme, a szoba és a lakhelviségek felosztása - lépcsők mikénti alkalmazása - udvarok, homlokzatok kiképzése ... Villa. Városi lakház, bérház, kaszárnya, iskola, kórház, indóház, színház, templom tervezések tekintettel meglevő kitűnő épületekre.”) Ezenkívül Steindlnek van még két kisebb tárgya, az „egyes épületnemek fejlődési története” - ez bizonyos mértékig kapcsolódik a tervezéshez is -, és a „válogatott fejezetek az építészeti szerkezettanból”, melyben a fedélszékeket, a boltozatokat és a lépcsőket tárgyalja.

Az építészek előbb említett szaktárgyai közül az utolsót, a graphostatikát a víz-, híd-, út- és vasútépítéstan tanára, Kherndl Antal tanította, egy éven keresztül heti öt órában. A program szerint ebben az alábbi témák előadására került sor: „Alapműtékek. Síkábrák súlypontjának és tehetetlenségi nyomatékának megszerkesztése. A kül- és belerőkről általában. A gerendatartókra ható külerőkről. Az egy, a két, a több nyugpontú gerendatartókra működő külerőkről általában. A dongabolt és a hajlékony lánc elmélete. Homogén rudak szilárdsága. Az összetett szerkezetek elmélete.”

Ez a meglehetősen sommás összefoglalás természetesen nem elég ahhoz, hogy az oktatásról tartalmilag pontos képet kapjunk. Annyi azonban már ebből is megállapítható, hogy a tanszékek működési területe; az egyes tárgyak feladatköre még nem volt elég meghatározott. Mind a három építész-tanár tanított tervezést, szerkezetant, építészeti alaktant és műtörténetet is (az utóbbi kettőt Schnédár János díszépítészet címen a mérnököknek). S ha ehhez még hozzávesszük a majdnem teljes tanszabadságot, azt; hogy a szervezeti szabályzat szerint a „hallgatók a látogatni kívánt szakosztálybeli előadások megválasztásában nincsenek korlátozva, következésképp nem is kötelesek a tanácstól ajánlott tanrendet követni”, akkor érthetővé válik a pesti egyetemről való vonakodás. Az építész-nevelés nálunk még nem állt azon a színvonalon, hogy a tanulni vágyókat itthon tartsa. Ez viszont a helyzet javulását késleltette, hiszen a gyorsabb ütemű fejlődés egyik alapvető feltétele éppen az lett volna, hogy a hallgatói létszám növekedjen, s szinte önmagától involválja a szükséges változásokat. Az oktatás azonban a kedvezőtlen körülmények ellenére sem stagnált. Alig múlt el év, amely nem hozott az órarendben valamilyen fajta módosítást. A tanárok állhatatosan törekedtek arra, hogy a tananyagot egyre korszerűbbé, s a lehetőségekhez mérten teljesebbé tegyék. Az első jelentős továbblépés az 1876/77. tanévben a tervezési tárgy átszervezése volt. Óraszám a korábbihoz képest majdnem háromszorosára emelkedett. Az I. évben (ez tulajdonképpen az egyetemen töltött harmadik év volt, mivel az első két év alatt minden hallgató az egyetemes osztályban tanult) heti 6 órát kapott - ezt egyedül Hauszmann vezette -, a II. és III. évben pedig a két fél év átlagát számolva heti 9, illetve 21 órát, megosztva Hauszmann és Steindl között. Ebben az évben kezdi el Hauszmann a „szintanulmányokat” is heti 2 órában, melyen a hallgatók gyakorlati feladatokat oldottak meg „a színek alkalmazására épületek vagy egyes helyiségek díszítésénél”.

Az eredményt még abban az évben lemérhetjük a rektori beszámoló hangnemén. Korábban minden lelépő rektor az elmaradás okait elemezte. 1877. szept. 16-án viszont Sztoczek József a tanévnyitó ünnepségen már a következőket mondja: „Az építészeti és vegyészeti szakosztályok, mint a tanrendszerünk legifjabb tagjai, még nem állnak ugyan oly fokon, mint előbb említett idősebb testvérei; mindkettő azonban a kezdő alakulás nehézségein már túl van, s különösen az elsőleg említett, **ti. az építészeti**, oly határozott irányzattal követi fejlettebb társainak nyomdokait és tevékenységének már is oly gyümölcsöt képes felmutatni, hogy alaposnak tartandó a remény, miszerint hazánkban, a műépítészet culturérdekeinek elhanyagolt terén, azok előmozdítására igen hasznosan fog közreműködni.”

Az első siker aztán, úgy látszik, nagyobb kedvet és bátorságot adott a további kezdeményezéshez, mert az 1877/78-as évben ismét új tárgyakkal bővült az órarend. I. évben bevezették - egy fél éven át heti 4 órában - a műszaki természetant; melynek keretében Sztoczek József hőtantából tartott előadásokat. Átalakult, s nagyobb óraszámot kapott Szily Kálmánnak egy addig kevésbé jelentős tárgya, a műszaki mechanika, mely főként szilárdságtannal foglalkozott. A II. évben heti 2 óras gyakorlattal a graphostatika súlya növekedett. A tervezési gyakorlatok átszervezése után tehát korszerűsítették s gazdagították az oktatás elvontabb, műszaki oldalát is. A következő év vívmányaként pedig az építészeti szakosztályban is rendszeresítik a szigorlatok tartását.

Erről az 1878/79. évi programban közölt szigorlati szabályzat a következőképpen intézkedik: „Az

építészeti szakosztályban az építészeti oklevél megszerzése végett három szigorlat tartatik, úgymint: a. - A műszaki természettanból (különösen a fűtés és szellőztetésből) és a műszaki mechanikából ... b. - Építészettanból, kapcsolatban költségvetésekkel és szerkesztésekkel, és az építési anyagok technológiájából. c. - Építészeti műtörténetből és az építészeti, zárt helyen kidolgozandó önálló tervezésekből, 12 óra alatt (reggel 8 órától este 8 óráig), a tervezés vázlata a dékáni hivatalnak átadandó; a tervezés teljes kidolgozására pedig 14 napig terjedő határidő igényelhető."

Ez a szigorlati rendszer négy évig állt fenn, s ezalatt a tanítás is lényegesebb változtatások nélkül, az addig kialakult keretek közt folyt. Az egyetem történetében az 1882-es év nyitott ismét egy újabb korszakot. Ekkorra készült el Steindl Imre terve alapján - a Múzeum körüli új épület, a műegyetem első állandó otthona, s ide maga az egyetem is egész szervezetében megújítva költözött át. Az 1871 óta érvényben lévő, ideiglenes jellegű szervezeti szabályzat nem volt alkalmas arra, hogy a műegyetem „versenyképességét” a nyugati egyetemekkel szemben biztosítsa. A színvonal emelésének, a jó képességű hallgatók itthon tartásának egyik alapvető feltétele az egyetem belső felépítésének, működési szabályzatának, s ezzel együtt az oktatás teljes rendszerének reformja volt. Az egyetemi tanács éveken át foglalkozott ezzel, s gondos előkészítés, a részletekig menő hosszas viták után 1882 tavaszára dolgozta ki az új, a követelményeknek jobban megfelelő szervezeti szabályzatot, melyet rövidesen, még az év júniusában a király is megerősített.

Az új szervezeti szabályzat - talán legfontosabb - szakasza az volt, amely eltörölte az egyetemen régóta fennálló tanszabadságot. Előírta, hogy azok a hallgatók, akik az oklevél megszerzése után államilag jogosított mérnökként kívánnak működni, kötelesek a tanács által évente kiadott tanrendet követni. Az ebből következő fegyelem kétoldalú volt. Nemcsak a hallgatóktól, hanem ugyanakkor a tanároktól is megkövetelte a jobban összehangolt, tervszerű munkát, s ezzel tulajdonképpen megteremtette az alaposabb szakképzést nyújtó, korszerűbb oktatás szervezeti feltételeit. A szabályzat többi pontjai lényegében ehhez kapcsolódnak. Közülük még csak egyet kell megemlíteni, az oktatási idő leszállítását az addigi öt évről négy esztendőre.

Korábban az egyetemes osztály feladata volt, hogy előkészítse a hallgatókat a szakosztályokba való továbblépésre. Itt két éven keresztül a mérnöki képzettséghez általában szükséges alapozó tárgyakat tanították; algebrát, matematikát, geometriát, ábrázoló mértant, műszaki és kísérleti természettant, műszaki mechanikát, kémiát, földrajzot és rajzot. 1882-től kezdve az egyetemes osztálynak ez a funkciója megszűnt, s tárgyait egy kissé összevonva beolvasztották a szakosztályok első évének tananyagába.

Az építészeti szakosztály munkájában az átszervezés az első években még nem hozott - s az építész-tanárok meglehetősen kis száma miatt nem is hozhatott - nagyobb arányú változást. 1882-ben még mindig csak 3 építész-tanár volt, kettő a száraz-, mű- és díszépítészre (Schnédár és Hauszmann) és egy a műépítészre (Steindl). Az egyetem egészét érintő reform azonban itt is hatékonyan hozzájárult ahhoz, hogy az egyes tárgyak területe, az egyes tanszékek működési köre kezdett határozottabban különválni, s a tanítás is differenciáltabbá és ezzel együtt egyre tervszerűbbé válhatott. Ezt nem utolsósorban az tette lehetővé, hogy - bár nagyon lassan, de mégis - új erők kapcsolódtak be az oktatásba. Tandor Ottó és Pfaff Ferenc mellé, akik már korábban tanársegédek voltak Steindl és Schnédár mellett, új tanársegédként kerültek be a műépítészre 1882-ben Alpár Ignác, 1884-ben Nagy Virgil, a középítészre pedig 1883-ban Pecz Samu. 1884-ben az építész-tanszékek száma is szaporodott eggyel. Engerth Vilmos halála után, 1884. szept. 1-én Rawscher Lajost nevezték ki a rajz tanszék professzorává, s ez mostantól kezdve szabadkézi rajz tanszék néven az építész szakosztályhoz tartozott. (Korábban az egyetemes osztály része volt.) Az építészeti szakosztály felfejlődése, különösen a kezdeti időszakhoz képest annyira szentbetűnő volt, hogy bizonyára kezdett felmerülni majdani teljes önállósulásának lehetősége is. Erre utal Kriesch János rektori beszéde, melyet 1885 szeptemberében az évnyitó ünnepségen tartott. A következőket mondta: ... A legközelebb bekövetkező haladást már jelezhetem is. Az építészeti szakosztálynak 2 tanerővel való szaporítása biztos kilátásban van, mindazonáltal úgy vélem, hogy azon időpont sincs már nagyon messze, midőn az építészeti szakosztály elválik a műegyetemtől egészen és mint különálló építészeti felsőbb iskola vagy akadémia folytatja majd üdvös működését. S nemcsak hogy az építészekre, de magára a műegyetemre is előnyös lesz. Az építészeti, mint művészet úgy sem illik jól belé a technikai tudományok egyetemének keretébe, bizonyítja azt a többi közt a külföldi tekintélyes

műgyetemek egész sora, melyeken építészeti szakosztály nincsen."

A különválás azonban nem következett be, s nyugodtan hozzátehetjük, hogy szerencsére, hiszen ez az ideiglenes állapot újrakezdését és az oktatás egyetemi színvonalának átmeneti vagy talán végleges elvesztését jelentette volna. Sőt, az építészeknek még azt sem sikerült elérniük, hogy a műgyetem keretén belül legalább szakosztályként elnyerjék a függetlenséget. A kényszerű szimbiózis a mérnökökkel lassanként hagyományá vált, s ezt később sem sikerült megbontani. Pedig 1884-től kezdve a hallgatók száma némi kis ingadozástól eltekintve egyenletesen emelkedett (a két fél év átlagát számolva 1885/86-ban 53, 1886/87-ben 68, 1887/88-ban 58, 1888/89-ben 56, 1889/90-ben 68, 1890/91-ben 68, 1891/92-ben 61, 1892/93-ban 76, 1893/94-ben 95, 1894/95-ben 115, 1895/96-ban 135, 1896/97-ben 155, 1897/98-ban 163, 1898/99-ben 168, 1899/ 1900-ban 159), s ez a létszám már nemcsak megengedte, hanem éppen az egészséges továbbfejlődés érdekében meg is kívánta volna a szervezeti önállóságot.

Az igazság kedvéért azonban meg kell jegyezni, hogy a két szakosztály társulása nem jelentett komoly akadályt, s nem hozta az építészeket hátrányos helyzetbe. Az egyetem tanácsa mindig azon volt, hogy a többi szakosztályok munkájával együtt az építészképzés érdekeit is az adott lehetőségekhez mértén támogassa. Így került sor 1886/87-ben két új tanszék felállítására, s ezzel párhuzamosan egy elég széles körű oktatási reform bevezetésére. Kisfaludi Liphay Sándor, az akkori rektor erről számolt be 1887 őszén a tanév megnyitóján.

„Igen fontos mozzanatát képezi a lefolyt tanévnek az építészeti szakosztály újjászervezése is, amelynek következtében e szakosztály a jelen tanévtől kezdve már szélesebb alapokon fogja hivatását betölthetni. Az építészeti tanárok számának megszorításával ugyanis lehetségessé vált az építészeti tudományoknak úgy szerkezeti, mint művészi részét behatóbban tárgyalni, amint ez eddig történhetett ...” Közli, hogy az új tanrendben nagyobb szerepet kapott a rajzoktatás - a korábbi gyakorlattal szemben most valamennyi évfolyamon végighúzódik -, az építészeti alaktan oktatását összehangolták „az építéstörténet három nagy fejezetét tárgyaló előadásokkal”, s módosították a tervezés-oktatás addigi rendszerét úgy, hogy a harmadik évben „egy előkészítő tervezőfolyam lett beiktatva, az utolsó éveknek tervezésre szánt ideje pedig nem darabolatik el többé a tanárok között, hanem teljesen egy tanárnak rendelkezésére hagyatik, akinek személyét a hallgatók a műépítészet tanárai közül szabadon választhatják”.

Mindezekkel együtt a rektor bejelenti, hogy „Pecz Samu műgyetemi magántanár 1887. évi jan. 10-én ... az újonnan szervezett második középítéstani tanszékre nyilvános rendkívüli tanári minőségben és ugyanakkor Czigler Győző, hazai kiváló műépítésznk az újonnan szervezett ókori építészeti tanszékre nyilvános rendkívüli tanárrá kineveztetett.” (A nyilvános rendes tanári kinevezést mind a ketten másfél évvel később, 1888 júl. 20-án kapták meg.) Az építészeti tanszékek száma ezzel hatra nőtt. Továbbra is két tanszéke volt a száraz-, mű- és díszépítéstannak (ezek közül Schnédár tanszéke már csak hagyománytiszteletből őrzi a régi elnevezést, a valóságban középítéstani I-ként működik), ezenkívül egy-egy tanszéke a műépítéstannak, a szabadkézi rajznak, a középítéstannak és az ókori építészetnek. A historizáló igényeinek megfelelően a reform egyik fő törekvése az volt, hogy a hallgatóknak a történeti formák világában minél alaposabb ismeretet adjon. erre utal a rektori beszámoló is. Az egyetem célkitűzése az, mondja, hogy „növédekéi általános tájékozódást szerezhessenek minden stílrányban és hogy elsajátíthassák a tervezésnek azt a sajátos jártasságát, amely biztos alapját képezi annak, hogy az életbe lépve magukat majdan bármely stílrányban tökéletesen feltalálhassák és kiművelhessék.”

De nem lenne helyes, ha a rektori interpretációból messzemenő következtetéseket vonnánk le. A reform alapját adó célkitűzés és maga a megvalósult reform korántsem jelentette azt, hogy a tantervben mértéktelenül eluralkodtak történeti és alaktani tárgyak. Bizonyítékként elég, ha kissé figyelmesebben megnézzük az 1887/88. évi tanrendet. Az első évben még csak ún. alapozó tárgyak vannak: analízis, geometria, ábrázoló geometria, kémia, kísérleti fizika és szabadkézi, illetve műszaki és díszítményi rajz, s ezeket a korábbi előkészítő osztály hagyományos módszerének megfelelően az építészek a mérnökökkel és a gépészekkel közösen hallgatják.

A második évben (a két félév egy tárgyra eső átlagos óraszámát véve alapul) a heti 39,5 órából a műszaki tárgyakra (mechanika, szilárdságtan, technikai fizika, kémiai technológia és középítéstani) jutó 22,5 órával szemben mindössze 17 óra képviseli a történeti tárgyakat, de még ebből is heti 3 óra a mintázás, 4 óra a rajzgyakorlatként is felfogható ékítménytan, s csupán 10 óra (4 előadás, 6

gyakorlat) a kimondottan történeti anyagot közlő „ókori építés”.

A harmadik évben még jobb az arány, mert itt a heti 42 órából 22 képviseli a műszaki tárgyakat (ebből 11 a középítéstan címén futó épületszerkezettan a többi pedig grafostatika, leíró géptan, mechanikai technológia és geodézia), heti 6 óra a tervezést, 4 óra az alakrajzot és a mintázást, és az előző évhez hasonlóan 4+6 órás felbontásban összesen 10 óra a középkori építést.

A negyedik évben aztán a tervezés válik hangsúlyossá. Ennek van a legnagyobb óraszám, a heti 40-ből 14, mégpedig 12 a köz- és magánépületek tervezésére, 2 a köz- és magánépületek berendezésére. Műszaki tárgyként csak a geológia és a középítéstan szerepel, heti 3, illetve 2 órával. Ezek mellett a történeti tárgyaknak (renaissance építés és a középkori építés fejlődéstana) van heti 14, a rajznak (alakrajz és vízfestési gyakorlat) 4, az egyéb jellegű tárgyaknak (nemzetgazdaságtan és építési egészségtan) pedig heti 5 órája.

Az arány tehát az egyes tárgycsoportok között eléggé reális, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy pl. a III. évek tervezési gyakorlatánál, amit (Czigler Győző vezetett, a hallgatók feladata kisebb épületek tervezése során a görög és római építés művészleteinek alkalmazása" volt. A négy év összesen 160,5 órájának több mint a fele, 88,5 óra az alapozó és műszaki tárgyaké, 31 a tervezés és rajzé, s csak 36-ot foglalnak le a történeti tárgyak. Amiben a reform újat hozott, az nem az oktatásnak valamilyen fajta „historizálása" volt, hanem a tananyag differenciáltabb felosztása, az oktatás egész menetének szervezettebb, jobb felépítése.

Erre elsősorban a tanszékek és oktatók számának növekedése adott lehetőséget. Az, hogy a szerkezettan előadásait meg lehetett osztani Schnédár és Petz, az építészettörténetet pedig korszakonkénti tagolásban, illetve a tervezést a hallgatók választása szerint Czigler, Steindl és Hauszmann között A reform valóban korszerűsítette az építészképzést, úgyhogy Liphay Sándor már idézett rektori beszámolójában joggal mondhatta: „A jelen tanévben életbe lépő új szervezettel műegyetemünk építési szakosztálya legjobb meggyőződésünk szerint feladatának magaslatára emelkedett és bátran mérkőzhetik a külföldi hasonló iskollal."

Az 1887 őszi beindított oktatási rendszerben a következő évek csak néhány, inkább a részleteket finomító módosítást hoztak, pl. azt, hogy „a Renaissance építésre fordítandó órák száma mérsékelte, a Köz- és magánépületek berendezéseinek tárgyalására szánt idő pedig megfelelőleg gyarapított", vagy hogy az ékítménytan óraszámát bővült, s egy része áttolódott a III. évre, és így tovább. A felszín alatt azonban lassanként érlelődtek a később bekövetkező, újabb változások személyi feltételei.

Schnédár János, több mint 43 évi tanítás után, 1895 tavaszán nyugdíjba ment, s alig egy év múlva, 1896. márc. 27-én meghalt. Tanszékére - ettől kezdve a középítéstan I. tanszékére - Tandor Ottó kapta meg először a helyettesi megbízást, majd 1896. jan. 26-án a nyilvános rendkívüli tanárrá, 1897. aug. 14-én pedig a rendes tanárrá történő kinevezést. 1895-ben Czákó Adolf került be a mérnöki szerkezettan, majd 1898-tól kezdve az alkalmazott szilárdságtan rendkívüli tanáráként az egyetemre. (1900. júl. 31-én nevezték ki rendes tanárrá. Tulajdonképpen csak 1913-ban lett kimondottan építész-professzor, addig a gépész szakosztályban volt beltág. De munkája olyan szorosan kapcsolódott az építész-oktatáshoz, hogy nyugodtan sorolhatjuk már ekkor is az építészeti szakosztály tanárai közé.)

Megszaporodott az előadásokat rendszeresen tartó magántanárok száma is. 1891-ben Radisics Jenő lett a művészeti ipar történetének, 1892-ben Nyáry Sándor a műtörténet, 1893-ban Nagy Virgil az általános műtörténet, 1897-ben pedig Tőry Emil az építési műtörténet magántanára. A századforduló előtti évtizedben kezdtek meg a későbbi professzorok közül is többen egyetemi pályafutásukat. 1893-ban Sándy Gyula lépett be tanársegédként Schnédár tanszékére, 1898-ban Hüttl Dezső Hauszmann mellé a díszépítéstanra, s ugyanabban az évben Nagy Károly Pecz Samu mellé a II. középítéstan tanszékére.

Az oktatást érintő események közül talán még azt kell megemlíteni, hogy időközben felépült a Múzeum körüli együttesen belül az építészek kétemeletes új pavillonja. S bár König Gyula rektor 1892 őszi beszámolójában azt mondta, hogy a költségvetési keret szűkössége miatt „a renaissance-stylusban, Hauszmann Alajos kiváló kartársunk tervei szerint készült épület nem nyerhette azt a gazdag stílusos kiképzést, mely építészünk új otthonának megfelelt volna", nyilvánvaló, hogy az új épület tágas rajztermei, s általában az addiginál sokkal kedvezőbb munkafeltételek szintén hozzájárultak a jobb hatásfokú neveléshez.

De visszatérve a tárgyalat időszak, tehát az 1887-es reformot követő évtized személyi változásaira-

, már a nevek s az újonnan belépő témakörök egyszerű áttekintése is majdnem egyértelműen jelzi a fejlődés főbb irányvonalát. S 1898-ban a szervezeti szabályzat és a szigorlati rend, illetve ezzel együtt a tanterv módosítása tényleg a történeti és alaktani tárgyak súlyának fokozódásához vezetett.

Az első évben megszüntették a kísérleti fizikát, az analízist és a geometriát pedig összevont tárgyként majdnem 50%-kal csökkentették. Egyidejűleg redukálták a kémia óraszámát is. Ugyanakkor viszont megnőtt a szabadkézi rajz órákimérete, s új tárgyként belépett - 1 óra előadással és 3 gyakorlattal az ókori alaktan. A második évben megmaradt a mechanika, a technikai fizika, a középítéstan, az ékítménytan és a mintázás régi óraszám, új tárgyként bekerült heti 4 órával az általános géptan, s a korábbi 10 órával szemben 14,5 órára nőtt az ókori építészetre és a középkori alaktan tárgyalására fordított idő.

A harmadik évben eltörölték a geodéziát és a mechanikai technológiát; s 10-ről heti 8 órára csökkentették a középítést. Változatlan maradt a tervezés, az alakrajz, a mintázás és a géptan addigi óraszám. Megemelkedett a grafostatika helyébe lépő alkalmazott szilárdságtan heti 2 órával, az addigi 10 órával szemben 11,5-et kapott a középkori építészet és a renaissance alaktan, s új tárgyként jelent meg heti 2 órával a vízfestési gyakorlat, 4-gyel az ékítménytan, 2-vel a köz- és magánépületek berendezése, s 4-gyel a gyakorlati perspektíva.

A IV. évben lényegében érintetlenül megmaradt a korábbi órarend. Csupán a III. évről ide felkerült geodézia jelentkezik új tárgyként, s ezen kívül a középítéstan nő heti 2, s a renaissance építészet tárgyalása csökken heti 0,5 órával.

A négy év összóraszámát vizsgálva eléggé szembetűnő, hogy az 1887-es tanrendhez képest az alapozó és az általános műszaki ismeretet adó tárgyak visszaszorulnak; a tervezés, a szerkezettan és az alkalmazott szilárdságtan (bár ez nevével együtt tartalmilag is megújult) nagyjából tartja korábbi helyzetét; s az egyetlen géptantól eltekintve szinte kizárólag csak a rajz, az ékítménytan, az alaktan és a történet óraszám nő meg jelentősen. Vagyis azoké a tárgyaké, melyek a „művészi” tervezéshez egyrészt a rajztechnikai készséget, másrészt a szükséges formaismeretet biztosítják. Az új tanterv tehát legalább annyira visszalépést jelent, mint amennyire haladást, mert az oktatás szakmaibbá tételét - ami törekvésként kétségtelenül érvényesült - a műszaki és művészi oldal addig fennálló egyensúlyának megbontása árán valószínűsítette meg. Az építészképzés akkor kialakult, kissé retrográd egyoldalúsága ettől kezdve tartósan fennmaradt, s a későbbi részleges reformok, a szerkezeti és statikai tárgyak bővítése ellenére is évtizedeken át jellemezte a műegyetemi oktatást.

S hogy ez milyen tudatosan vállalt, szinte hivatalosnak is nevezhető egyetemi állásfoglalás volt, annak bizonyítására elég Hauszmann Alajos rektori székfoglaló beszédét idézni, melyet 1903. szept. 16-án tartott. A műegyetemen hagyományra vált, hogy az új rektor a beiktató s egyben az új tanévet megnyitó ünnepségen saját tudományterületének helyzetét, fejlesztési lehetőségeit, s ezzel kapcsolatban az egyetemre háruló oktatási feladatokat elemezte. Ezt tette Hauszmann is. Röviden felvázolta az európai építészet akkor aktuális problémáit, s többek között beszélt a historizmus tagadásaként kibontakozó újító törekvésekről, a szecesszióról is, melynek jelszava - az ő megfogalmazása szerint -, hogy „az újkor új alapot, a modern társadalom modern művészetet kíván”. Aztán így folytatta:

„Műegyetemünket illetőleg pedig első sorban az a kérdés merül föl, vajjon építészeti szakoktatásunk művészi része megmaradjon-e a jelenlegi keretben? Helyes-e az az irány és szellem, a melyben a jövő építész-generációit neveljük? Fenntartsuk-e azt az álláspontot, hogy történelmi alaptól kiindulva tanítsuk az építőművészetet, avagy szakítsunk-e a múltak emlékével és álljunk mi is az individualizmus szolgálatába?” A véleménye egyértelműen az, hogy a fennálló oktatási módszer lényegében véve jó, nem megváltoztatni, hanem gazdagítani kell, időtartamában és tartalmában is kibővíteni. Az újító törekvéseket el nem fogadható, extravagáns kísérletnek tartja. Felteszi a kérdést: „Múlhatatlannal szükség-e, hogy a tradícióval szakítva, új alapot keressünk, hogy a XX. század életviszonyait, művészi érzését, kulturális állapotát egy új stílusban kifejezésre juttassuk?” S a feltett kérdésre nemmel válaszol. A szecesszióról kijelenti, hogy „nálunk nincs talaja, nincs létjogosultsága ... Az eddig bemutatott példák architektúrája - ha egyáltalán annak nevezhető - gyakran perverz fantáziának szüleménye, vagy a jóízűséget sértő kaotikus egyveleg.”

Csupán a szecesszió egyik sajátosan hazái válfajával, a magyar építő-stílus megteremtésére

irányuló kísérletekkel szemben hajlandó némi engedményre, de itt is vannak fenntartásai. Programként leszögezi, hogy „. . . a historikus stílusok beható ismertetése, alapos tanulmányozása és minden irányban való kifejlesztésével, a magyar jellegnek érvényt szerzése, lehet a műegyetem építőművészi oktatásának vezérelve a jövőben is, . . .” S meggyőződésének hazai tekintélyével, kitüntetésekben megnyilvánuló nemzetközi elismertségével maradéktalanul érvényt is szerzett.

Az építészképzés az általa megszabott úton haladt tovább, s egészen a Tanácsköztársaság idejéig szellemében jóformán semmit nem változott. Talán nem véletlen, hogy a „modernségnek” még a számára leginkább elfogadható válfaja, a magyaros stíluskeresés is teljesen kívül rekedt a műegyetemen, s ennek egyik szószólója, Huszka József csak azután kerülhetett be a magyar ornamentika meghívott előadójaként, miután Hauszmann 1913-ban nyugdíjba ment. A konzervatív magatartás annyira szilárd volt, hogy az újtó szándékot még ebből a szinte rokonszenvvel figyelt irányból is csak vonakodva s meglehetősen későn engedte be.

Az oktatás megállapodott, hagyományörző jellegéből természetesen következik, hogy az egyesült mérnöki és építési szakosztályon belül az építésztanszékek szervezeti felépítésében, a tárgyak felosztásában sem történhetek túl nagy változások. A nyugdíj és a halál sorrendjében tulajdonképpen csak a tanszékvezető tanárok személye változott - esetleg ezzel együtt a tanszék elnevezése is - anélkül, hogy ebből valami komolyabb, a nevelési elveket felfrissítő reform születhetett volna.

1902. aug. 31-én meghalt Steindl Imre, a műegyetem egyik legrégebb, s első ténylegesen építész tanára. Ilosvay Lajos rektor a következő évben bejelenti, hogy helyére Schulek Frigyes, „a Nagyboldogasszonyról nevezett templom nagyhírű újjáalkotóját, az országos mintarajziskola és rajztanárképzőnek kitűnő tanárát hívtuk meg, kit Ő Felsége 1903. márczius 4-én kelt legfelsőbb elhatározásával a műépítéstan nyilvános rendes tanárává nevezett ki”. Schulek 10 éven keresztül vezette az akkor már középkori műépítéstanak nevezett tanszéket. (1913-ban ment nyugdíjba, s nem sokkal később, 1919-ben halt meg.)

1905. márc. 28-án eltávozott az élők sorából Czigler Győző is. Utódja az ókori építéstan tanszék élén Nagy Virgil lett - 1905. aug. 12-én kapta meg a kinevezést -, aki ekkor már majdnem 20 éve, eleinte tanársegédként, majd 1893-tól az általános műtörténet magántanáráként dolgozott a műegyetemen.

1913-ban három tanszék üresedett meg. Febr. 1-én Hauszmann vonult nyugalomba, jún. 12-én a középítéstan professzora, Tandor Ottó halt meg, szept. 30-án pedig Schulek Frigyes nyugdíjazták. Hauszmann tanszékét egy régi egyetemi ember, Hüttl Dezső vette át, aki 1898-ban lett tanársegéd, majd 1904-ben adjunktus Hauszmann mellett a díszépítéstanon, s 1910-ben szerezte meg a magántanári képesítést. A rendes tanári kinevezést a száraz-, mű- és díszépítéstan, illetve a tárgyhöz később nevében is igazodó újkori építéstan tanszékére 1913. júl. 28-án kapta meg. Tandor Ottó helyébe, a I. középítéstan tanszékére 1914. aug. 5-i hatállyal Sándy Gyula lépett, a középkori műépítés tani tanszékére pedig, Schulek utódjául, az 1915. febr. 3-án kelt kinevezés alapján Möller István.

1913-ban az építész kari tanszékek száma is nőtt eggyel. Az alkalmazott szilárdságtani tanszék, melynek élén 1900 óta Czakó Adolf állt professzorként, ekkor került át hivatalosan is az építész osztályba. Ez a rendelkezés azonban csak a tényleges állapotot szentesítette, hiszen az alkalmazott szilárdságtant az építészeknek már másfél évtizede Czakó adta le. Ennek dacára az átszervezés korántsem tekinthető teljesen formálisnak. A folyamatos tanrendi változások bizonyítják, hogy a tanszék közvetlenebb bekapcsolódása az építész szakosztály munkájába komolyan segítette a rendszeres szerkezettani oktatás továbbfejlesztését.

Az új professzort kapó tanszékek között még a szabadkézi rajzi tanszéket kell említeni. Harminc éven át volt vezetője, Rauscher Lajos 1914. máj. 30-án meghalt. Helyére később, 1916. okt. 18-án a korabeli Pest eseményeinek s jelentősebb középületeinek ügyeskező festőjét - Nádler Róbertet nevezték ki.

A világháború utolsó évétől kezdve az építész szakosztály órarendjét több új magántanár előadásai is gazdagították. 1918. jún. 21-én Csányi Károly és Lux Kálmán szerzett magántanári képesítést „A világi és egyházi épületek berendezésének történeti fejlődése”, illetve „Magyarország középkori építészeti emlékei” c. témakörből, s néhány nap múlva, 1918. jún. 27-én Lechner Jenő „A renaissance és barokk építőművészete Magyarországon”, Kertész K. Róbert pedig „Kelet -Ázsia építészete” c. tárgykörből.

A vizsgált időszakban, tehát a századforduló és a Tanácsköztársaság közötti két évtizedben az oktatás, mint már említettük, az 1898-as szervezeti szabályzatban rögzített elvek szerint folyt. Figyelemre méltó továbblépést csak Czakó tárgyainál látunk. Az alkalmazott szilárdságtan, melynek a III. évben 3 óra előadása és 2 óra gyakorlata volt, 1901-ben kétéves tárggyá bővül, s az első folyamán 3-; -3, a másodikban (IV. évben) 1-1,5 órát kap. A következő évben, 1902/03-ban a második folyam óraszámja duplájára növekszik, s kiegészül egy féléven át heti 3 órás laboratóriumi gyakorlattal, mely kezdetben még csak fakultatív, később azonban kötelezővé válik. 1912-ben a III. évesek számára új tárgyként megjelenik 3-3 órával a vas és vasbetonszerkezetek, ami rövidesen átveszi az alkalmazott szilárdságtan II. óraszámát is, és 1916-tól kétéves tárgyként, mindkét évben 3+3 órával kerül be a tanrendbe. A többi tárgyaknál szinte az összes változás kimerül abban, hogy a IV. évesek tervezésre fordított idejét 1901-ben felemelik 12-ről heti 15 órára, s az 1915/16-os tanévben Sándy Gyula beindítja az „Ipari és gazdasági épületek tervezése és szerkezetek” c. új tárgyat.

Egy ilyen rövid, elsősorban az adatokat közlő tanulmányban nem nagyon van lehetőség arra, hogy a hazai építésznevelés rendszerét alaposabban, a más országokban folyó szakoktatással összehasonlítva értékeljük. Ennek ellenére feltétlenül meg kell jegyezni legalább annyit, hogy a pesti műegyetemen – s ezt éppen az előbb említett tények tanúsítják - egyáltalán nem marad el a korabeli nyugati egyetemek és főiskolák, tehát az építészképzés „hivatalos” intézményeinek általános színvonalától. Igyekezett lépést tartani a fejlődéssel. S ha szemléletében meg is rekedt az ekkoriban már túlhaladott, egyre anakronisztikusabb jelenséggé váló történeti eklektikánál, s mereven elutasított mindenfajta új próbálkozást, a szakma korszerű műveléséhez szükséges elméleti alapokat, az új anyagok és új szerkezetek ismeretét biztosította a hallgatóknak.

Elismeréséhez, tekintélyének további megszilárdulásához nem utolsó sorban ez is hozzájárult. S hogy ez milyen mértékű volt, azt szemléltetően mutatja a hallgatói létszám erős felfutása. Azt ugyanis, hogy az építészhallgatók száma 1900-tól 1913-ig megduplázódott, s a világháborús évek átmeneti visszaesése után, 1920 körül már 400 fölé emelkedett, nem lehet csak az építési konjunktúrával megmagyarázni. Ehhez az egyetem fokozódó vonzereje is kellett.

A hallgatói létszám állandó növekedése egyébként - bár kétségtelenül kedvező jel volt, s fellendítette az oktatást - a századforduló tájától kezdve egyre komolyabbá váló nehézségeket is okozott. 1882-ben a műegyetem 600 körüli hallgatói létszámmal költözött be a Múzeum körüli épületbe, s ugyan ezt az idők folyamán többször bővítették, felépült a Hauszmann tervezte építész-pavillon, s később, 1898-ban Pecz Samu tervei szerint a „Gólyavár”-nak nevezett nagy előadóterem, nem egészen két évtized után a háromszorosára duzzadt intézmény újra nyomasztó helyhiánnyal küzdött. Az egyetem érdeke valamilyen fajta végleges, az elhelyezés kérdését tartósan rendező megoldást követelt.

A közoktatásügyi kormányzat erre vonatkozó döntéséről Wartha Vince rektor 1898 őszén számolt be. Bejelentette, hogy „a József-műegyetem a Duna jobb partján közvetlen az új Ferenc József-hídtól kezdve a Duna part és a promontori-út között, az úgynevezett Lágymányoson fog felépülni...” Czigler Győző kapott megbízást, hogy az új egyetem általános elrendezési tervét, s a legsürgősebb épületeknek, a „kémiai pavillonnak és a geodéziai intézetnek” részletes terveit kidolgozza. A munka 1902-ben indult meg, s eleinte vontatottan haladt, úgyhogy az első két épületet - mind a kettő Czigler tervei szerint valósult meg - csak késve adhatták it rendeltetésének. A kémiai épületet 1904-ben, az elektrotechnikai és fizikai intézetet pedig 1906-ban.

Czigler Győző 1905-ben bekövetkezett halála után a további munka megoszlott Hauszmann és Pecz Samu között. Hauszmann tervezte a központi épületet (ez 1906 őszétől kezdve 3 év alatt épült fel), Pecz pedig a kisebb épületeket, a műszaki mechanikát, a mechanikai technológiát, a géplaboratóriumot, a kazánházat, s egyik legsikerültebb alkotását, a központi könyvtárat. Az egyetemi építkezés zárókövének ünnepélyes letételére 1910. máj. 25-én került sor. Az előbbieken tárgyalt időszaknak tehát egy tekintélyes része már itt játszódott le.

Az építészképzés gyorsabb ütemű és egységesebb fejlődését gátló korlátokat a Tanácsköztársaság rövid időszaka rombolta le. Ekkor vezettek be, vagy legalábbis indítottak el az oktatásban olyan reformokat, amelyeknek frissítő hatását a Tanácsköztársaság bukása után sem lehetett maradéktalanul eltüntetni. Az egyetem építész-tanárai már 1918 nyarán kidolgoztak egy új tanulmányi rendet, melynek célja az volt, hogy kisebb átcsoportosításokkal, az egyes tárgyak

arányviszonyának módosításával lehetőséget adjanak a négyéves tanulmányi idő eredményesebb kihasználására.

Erre a tervezetre támaszkodva 1919 tavaszán Möller István, a középkori építéstan néhány évvel korábban kinevezett professzora állított össze egy részletesebb reformjavaslatot, melyet 1919. márc. 1-én terjesztett a mérnöki és építészeti szakosztály ülése elé. A javaslatot mind a két szakosztály egyhangúlag elfogadta, s rövidesen jóváhagyták a közoktatásügyi népbizottságon s egyéb érintett fórumokon is. Möller javaslatának két fő pontja volt. Az egyik a művészi továbbképző évfolyam felállítását szorgalmazza, a másik pedig az ennek megvalósításához szükséges szervezeti változásokra, új tárgyak s néhány új tanszék létesítésére tett indítványt.

Az első a művészi továbbképzés, régi problémája volt az egyetemnek. Korábban már idézett, 1903-as rektori beszédében Hauszmann is mondta, hogy itt „művészi kiképzésre irányuló ismeretek gyakorlására a rendelkezésre álló idő nem csak kevés, de a tananyag is hézagos”, és távolabbi lehetőségként felvetette, hogy ezen egy akadémia felállításával lehetne segíteni. Ezt a régi, s időközben is többször visszatérő elgondolást eleveníti fel konkrétan Möller reformterve, s indítványozza, hogy a legtehetségesebb hallgatók részére rendszeresítsenek egy ötödik, ún. művészévfolyamot, amelyben kötelező tárgyként a „tervezési gyakorlatok”, a „művészi megoldást kívánó építészeti tervezések”, a „tárművészetek keretébe vágó, dekoratív festészeti, üvegfestészeti és szobrászati tervezések” és „az építészettel kapcsolatos ipari művészeti tervezések” szerepelnének. Ezt egészítenék ki speciális, a hallgatók részére szabadon választható előadások a következő témakörökből: belső terművészet, modern építészeti problémák, külső terművészet és kertépítéssel, lakás és egyéb belső berendezés, s végül a műtörténet egyes, a művészoktatással kapcsolatos fejezetei. A reformtervezet első pontjának tényleges indokoltsága bizonyos fokig vitatható, hiszen ezzel az egyetem első négy éve szükségszerűen valamilyen fajta előkészítő, a művészévfolyamra való továbbjutás alapját megadó, szelekív szerepet kapott volna, s nem biztos, hogy ez valóban hasznára vált volna az oktatásnak. Lényegesen nagyobb jelentőségű a reformtervezet második része, amely az új tanszékek felállítására tesz konkrét javaslatot. Ennek hasznossága elvitathatatlan. Nyilvánvaló volt, hogy ennek teljesítése az oktatás egész menetére áldásosan hatna, s az építészeti képzés eléggé konzervatív szellemét nagyon előnyösen változtatná meg. S a közoktatásügyi népbizottság reális érzékére vall, hogy a javaslat első részének kimunkálására, egy héttagú bizottságot nevezett ki, a második részt viszont rögtön elfogadta, s annak érdekében haladéktalanul intézkedett.

Április 15-én kelt leiratával elrendelte 6 új tanszék szervezését, s nyilvános rendes tanárrá a városépítési és tervezési tanszék élére Lessner Manót, az ipari és gazdasági építészeti tanszékre Málnai Bélát, az I. tervezői tanszékre Pogány Móricot, a II. tervezői tanszékre Hikisch Rezsőt, a lakásberendezés és belső dekoráció tanszékére Kozma Lajost, a művészettörténeti tanszékre pedig Éber Lászlót nevezte ki.

Már maga a névsor is sokat mondó, hiszen egyértelműen jelzi, hogy az új professzorokkal - főként Kozma Lajos személyében, de ezenkívül Málnaival és Pogány Móriccal is - a modern építészet hazai úttörői kerültek be a műegyetemre, s így megnyílt a lehetőség arra, hogy az építészeti képzés a tervezésben felzárkózzon ahhoz a színvonalhoz, amelyet addig csupán a szerkezetelméleti oktatás területén ért el. Ezt segítette elő többek között az is, hogy az öt új tervezési tanszék felállításával az építészettörténeti és a tervezési gyakorlat határozottan különvált egymástól. Eleve megszűnt a lehetősége annak, hogy egyrészt a tanárok beállítottsága, másrészt a különböző jellegű feladatok szervezeti egybeolvasztása miatt a tervezésben a történeti formákat begyakoroltató eklektikus szemlélet váljon hangsúlyossá.

A Tanácsköztársaság rövid időszaka nem volt elég ahhoz, hogy a reform célkitűzései megvalósuljanak, s részleteiben is kidolgozzák az új tanmenetet. Csak az 1919 nyarán megrendezett pótfélév beindítására került sor, de még ennek - a körülményekből adódóan ad hoc jellegű - órarendjét is érdemes kissé közelebből megnézni, mert nemcsak a szándékról ad felvilágosítást, hanem a későbbi fejlődés szempontjából is tanulságos.

Az 1919-es órarend nagyjából helyreállította az építészköztetés belső egyensúlyát, amelyben addig, a két évtizeddel előbb létrehívott, 1898-as reform óta a stílusismeretet adó tárgyak domináltak. Anélkül, hogy az építészettörténet óraszámát csökkentette volna, csupán néhány tantárgy beiktatásával egyértelműen az oktatás műszaki, praktikusabb oldalát erősítette meg. Az egyetemet közelebb vitte az építészet aktuális problémáihoz.

Az első két évben a tananyag alig változott. Első évben kissé megemelkedett a matematika és az

ábrázoló geometria óraszám, az első 8, a második heti 14 órát kapott. Ezek mellett 7 órája volt a mechanikának, 3 a köztannak, 6 a görög-római építészetnek, 9 a rajznak és 2 a mintázásnak. A második évben a technikai fizika, a kémiai technológia és az általános géptan összesen 7 órával szerepel. Ugyancsak 7 órát kapott az alkalmazott szilárdságtan, 11-et a középítéstan, 17-et az ókori és középkori építészet, valamint az ékítménytan s 5-öt a gyakorlati perspektíva és a mintázás.

A harmadik év órarendjében az elektrotechnika és a geodézia 4 óra, a vas- és vasbetonszerkezetek 7, a középítéstan 9, a középkori és újkori építészet, valamint az ékítménytan 14, a vízfestési gyakorlat és az alakrajz 4, a köz- és magánépületek berendezése 3. Lényeges újítást a heti 10 órával jelentkező tervezési gyakorlatnál látunk. Ezt a III. évben eddig rendszerint az ókori építészet előadója, tehát Nagy Virgil, előtte pedig Czigler vezette. Most a történettől független, önálló tárgyként Lessner Manó és Málnai kapja meg.

A IV. év órarendje viszont egészen más összképet mutat, mint a korábbiak. Megmaradnak ugyan zömmel a régi tárgyak is, 4 órával a nemzetgazdaságtan, 5-tel az elektrotechnika, 2-vel az épületegészségtan, 9-cel az ide is áthúzódó középkori és az újkori építészet, 4-gyel a vízfestési gyakorlat és az alakrajz s 6-tal a vas- és vasbetonszerkezetek, de ezek mellé új tárgyként csatlakozik heti 4 órával a városépítészet (Lessner Manó), 6 órával a belsőépítészet (Kozma Lajos), 2-vel az ipari és gazdasági építészet (Málnai), 2-vel a képzőművészetek története (Éber László), s gyakorlatilag új tárgy a tervezés is, melynek gazdája Hikisch Rezső és Pogány Móric lett.

Hogy az építészkutatásban mit jelentett volna, ha ez a reform tartósan megmarad, azt legfeljebb csak találgatni lehet, eldönteni nem. A tények mindenesetre azt bizonyítják, hogy az elgondolás helyes volt, s a fejlődés elkerülhetetlen, legalapvetőbb érdekét szolgálta. Különben mi más magyarázná meg, hogy még a Horthy-korszak egyre reakciósabbá vált egyeteme is kénytelen volt átvenni lassanként mindazt, amit a Tanácsköztársaság bukása után egészében s önként elvetett. A különbség mindössze annyi, hogy így majdnem 30 évbe telt még a formális visszaszerzése is annak, aminek a kivívásához 1919-ben alig pár hét kellett. Ha végignézzük a 45 előtti két és fél évtized kisebb oktatási reformjait, könnyen meggyőződhetünk róla, hogy azoknak újításait - rendszeresebben és megindokoltabban - már a 19-es oktatási program is tartalmazta.

Közvetlenül a Tanácsköztársaság leverése után csak egyetlen kis eredményt sikerült átmenteni. Azt, hogy a képzőművészetek története bekerült heti 2 órával a III. és IV. évesek tanrendjébe. Czákó Adolf rektor ezt jelenti be az 1920 októberében tartott évnnyitón: „Az építészeti osztályban a tanításnak egy egy régtől fogva meglévő hiányát pótoljuk azzal, hogy a Képzőművészetek történetét amelyet az építésztörténeti előadásokba beleszóve kielégítő módon tanítani nem lehetséges, külön előadásokban fogjuk tárgyalni az építészeti osztály III. és IV. évfolyamán. A szép feladatra Lyka Károly urat, a képzőművészeti főiskola igazgatóját nyertük meg.” Lyka megnyerése azonban valószínűleg nem sikerült, mert a következő évi programban a képzőművészet tanárának neve feltüntetve, 1921-től pedig, s utána majdnem három évtizedig Csányi Károly volt a tárgy előadója.

Az oktatásban a jelentősebb, tartalmi szempontból is újat adó reformok általában személyhez kötöttek. Ezzel korántsem akarom azt mondani, hogy a tananyag továbbfejlesztése személycsere nélkül lehetetlen. Egy éveken vagy évtizedeken át működő tanárt, ha a szakmája iránt tényleg és alkotó módon érdeklődik már maga a pedagógiai tapasztalat is hozzásegít ahhoz, hogy tudását egyre meggyőzőbben s eredményesebben adja át a hallgatóinak. De az ilyen belső fejlődés rendszerint nem hoz mélyreható változásokat. Ehhez szinte elengedhetetlenül szükséges, hogy friss szemlélettel, az új iránti nagyobb fogékonysággal vagy legalább valamilyen újonnan bevezetett, a korszerű igényeket szolgáló tarrggal új tanárok kapcsolódjanak be a nevelésbe.

A húszas évek folyamán az építészeti szakosztályban öt új tanár kezdte meg a munkát. 1921 novemberében Nagy Virgil, 1922. szept. elején pedig, 35 évi tanárkodás után Pecz Samu halt meg. Utódjaikként az ókori építés tantanszékre 1923. jún. 2-án Wálder Gyula, az I. középítéstan tanszékre 1923. aug. 18-án Nagy Károly kapta meg a nyilvános rendes tanári kinevezést. Ugyanebben az évben lett címzetes nyilvános rendkívüli tanár a két háború közötti időszak talán legjelentősebb építészprofesszora, Kotsis Iván is.

Kotsis 1914 őszén került be adjunktusként a műépítéstanra, s 1920-ban szerezte meg „Az olasz renaissance építőművészet fejlődésének története” c. témakörből a magántanári képesítést. 1926-

ban kapta meg ny. rendkívüli tanárként az ekkor létesített tervezési tanszéket, s ugyanennek a tanszéknek lett nyilvános rendes tanára 1928. jún. 3-án. (Bár nincs különösebb fontossága, érdekességként meg lehet említeni, hogy 1926-ban a negyedszázaddal azelőtt, 1901-ben felállított magyar irodalomtörténeti tanszéket szervezték át tervezési tanszékké, mely addigi professzorának, Ferenczy Józsefnek a halálával megüresedett. Az építészképzés szempontjából annyira jelentős első önálló tervezési tanszék tehát a magyar irodalmi műveltség, vagy kissé általánosabban fogalmazva a magyar művelődés ébrentartására létrehívott tanszék örökébe lépett.)

Ettől kezdve a tervezési és a három építészettörténeti tanszék mellett a rajzi tanszék is bekapcsolódott a tervezés tanításába. Nádler Róbert nyugalomba vonulása után az új professzor, Sváb Gyula már elnevezésében is a rajz és tervezés tanszékére kapta meg 1929. máj. 18-án a ny. rendes tanári címet, és majdnem egy évtizeden át, 1938-ban bekövetkezett haláláig Irv(d:err)yen részt vett a IV. évesek tervezési gyakorlatainak irányításában. 1929-ben került sor a régóta hiányolt, s szintén a tervezés oktatását erősítő városépítési tanszék felállítására is, melynek vezetésével - az 1929. aug. 21-én kelt kinevezés alapján - a szakterület egyik legjobb ismerőjét, Wargha Gyulát bízták meg. (Ezzel kilencre nőtt az az építészeti tanszékek száma. 3 tanszéke volt az építészettörténetnek, 2 a középítéstannak, s 1-1 a rajznak, az alkalmazott szilárdságtannak, a tervezésnek és a városépítésnek.) Ezek a személyi és meglehetősen mérsékelt szervezeti változások azonban nem hoztak lényeges változást a tanmenetbe. Igaz ugyan, hogy a tanácsköztársaság idején kidolgozott reformjavaslatból néhány eléggé lényeges elem megvalósult. Rendszeres tárggyá vált a képzőművészetek története, tanszéket kapott a városépítéssel, megindult a modernebb szemléletű, a történeti tanszékektől különválasztott tervezés oktatása, s 1923-ban bevezették szabadon választható tárgyként a térművészetet. Ám ez egyrészt nem volt elég ahhoz, különösen mennyiségében nem, hogy az oktatást döntően befolyásolja, másrészt a feltételek sem voltak olyanok, hogy akár a fokozottabb reformnak, akár az adott lehetőség teljesebb kihasználásának kedveztek volna. A tradíciókhoz ragaszkodó, megállapodott egyetemi szellem még az újra őszintén törekvő, saját tárgyukat korszerű szinten művelő tanárok kezdeményező szándékát is korlátozta.

Könnyen meggyőződhetünk erről, ha végignézzük az 1920-as évek órarendjeit. Csak a legszükségesebb mértékben követik a személyi vagy szervezeti változásokat. Eltekintve attól, hogy néhány tárgy óraszámát kissé módosult, s pl. az épületszerkezettan első folyamata vagy az alkalmazott szilárdságtannak az építőanyagok szerkezeti tulajdonságait és vizsgálati módszerét tárgyaló I. fejezete átkerült az I. év második félévére, az órarend egészében véve, szerkezetét s a tárgyak elosztását tekintve alig különbözik a világháborút közvetlenül megelőző évek órarendjeitől.

A tantervmódosítás csak 1926-ban került az egyetemi tanács napirendjére, s bár 2 évi előkészítés után, 1928-ban tényleg végrehajtják, ez az építészeket alig érinti. A reform jóformán csak a korábbi tárgyak átrendezésére szorítkozott.

Erre utal Szily Kálmán rektori beszámolója is, amikor - 1929 őszén - az új tanterv első évének eredményeit ismerteti: „Az építészeti szakosztály fenntartandónak vélte a minden tekintetben egységes kiképzést, és ezért az új tanterv elkészítésekor megelégedett azzal, hogy a régi tárgyak helyesebb és gazdaságos elosztásával könnyítse a hallgatók megterhelését . . .” Új tárgyként csak a városépítést és az addig fakultatív jellegű térművészetet vették fel kötelezően a tanrendbe. S a tényleges változás tulajdonképpen még annál is kevesebb volt, mint amennyit a látszat mutatott. A térművészet pl. korántsem felelt meg annak a feladatnak, aminek a betöltésére hivatott lett volna. Nem tervezési, hanem elsősorban történeti stúdium volt. A belsőépítészet aktuális kérdéseinek tárgyalása helyett tipológiailag rendszerezte az egyes történeti korszakok kialakult tértípusait, így módon tehát nem - vagy legalábbis nem közvetlenül - a tervezést segítette, hanem sokkal inkább a hallgatók történeti ismereteit mélyítette el.

Az újtól való idegenkedés, a historizmus „bevált” formáihoz, az eklektika kissé modernizált, leegyszerűsített válfajához való ragaszkodás a tanárok többségének meggyőződéséből következett s az egyetem hivatalossá rangosított álláspontja volt. Hüttl Dezső rektori székfoglaló beszédében, 1930 őszén az építészoktatás akkori helyzetét elemezve a következőket mondja: „Divatos az építésznevelés reformját követelni, de ezt általában azok teszik, akik nem tudják, hogy mi történik az ilyen intézetekben.” S végül is ennek megfelelően szögezi le, hogy a műegyetem építészképzése tehát helyes nyomon jár, midőn az építészet történelmi fejlődését alaposan tanítja,

az egyes korok architektúráját, annak szellemét és motívumait megismerteti a hallgatósággal, mert ezen az egészséges alapon aztán önállóan alkotni képesek lesznek".

Lényegében szinte megismétli Hauszmann 27 évvel korábban kifejtett véleményét. A különbség mindössze annyi, hogy Hauszmann a szecesszióval szemben és határozottabban, Hüttl pedig a Bauhausból kibomló modern építészettel szemben és kissé óvatosabban védelmezi az eklektikát. Ám ez most a harmincas évek elején már jóval nehezebb vállalkozás volt. A századforduló óta eltelt évek fejlődésének hatása alól az egyetem sem tudta teljesen kivonni magát, s bár vonakodva, de mégis engedett az új igények egyre erősödő nyomásának.

1930 szeptemberében a Pesten megtartott XII. nemzetközi építészkongresszus az oktatásra háruló feladatokat vitatta meg. Az eredmény szinte azonnal jelentkezik. Hüttl Dezső már a következő évben arról számol be, hogy a kongresszus határozatainak megfelelően az „építészeti osztály órarendjében a műtörténeti tárgyak rovására nagyobb óraszámot juttattunk a tervezési gyakorlatoknak. .." S ez most valóban az oktatás egészét érintő tartalmi szempontból is fontos reformot jelentett. Tulajdonképpen most vált lehetővé, hogy a már évek óta fennálló két új tanszék és az új tanárok nagyobb hatáskörrel s eredményesebben kapcsolódjanak be az építészképzés munkájába,

Az építészettörténetnek eddig összesen (ez már az 1929-es reform alkalmával kissé redukált óraszám) heti 15 óra előadása és 17 óra gyakorlata volt, a tervezésnek pedig (nem számítva a városépítést, valamint az „Ipari és gazdasági épületek tervezése és szerkezetei" c. tárgyat) 4 előadása és 21 óra gyakorlata. Ezzel szemben most az építészettörténet óráinak száma 11 óra előadásra és 10 óra gyakorlatra csökkent, a tervezésé viszont 5 előadási és 36 gyakorlati órára emelkedett.

Eddig az építészettörténet egy-egy korszakát 4 féléven keresztül tárgyalták I-II. évben az ókort, II-III. évben a középkort, III-IV. évben az új kort. Mostantól kezdve az anyagot jobban összevonták, s az ókor 4+4 órával az I. évre, a középkor 4+3 órával a II. évre, az újkor pedig 3+3 órával a III. évre került. Az így felszabadult óraszámokkal a tervezést növelték meg, főként a II. és a IV. évben.

Korábban a tervezés csak a negyedik szemeszterben indult heti 2 óra előadással, s utána a III. évben volt 3 előadása és 6 gyakorlata, a IV. évben pedig 15 óra gyakorlata. Most a II. évben Kotsis Iván tartotta két féléven át heti 2 órában a „Lakóépületek tervezése" előadásait, s ehhez társult Walder Gyula vezetésével heti (1 óra tervezési gyakorlat. A III. évben Hüttl tartott előadásokat „Középületek tervezése" címen heti 3 órában, s ezt egészítette ki 10 óra tervezési gyakorlattal, melyet Kotsis Iván irányított. A IV. évben már csak gyakorlat volt, az „Épülettervezés III.", melyet a hallgatók szabad választás alapján a három építészettörténeti tanszék professzora mellett, a Rajzi tanszéken Sváb Gyulánál és a tervezési tanszéken Kotsis Ivánnál végezhetnek.

S itt nem is annyira az óraszámok változása a fontos, hanem az elv, ami a tanrendi reform mögött meghúzódik. Az, hogy - a Tanácsköztársaság idejét nem számítva a műegyetemi építészképzés megindulása óta most először jutott el oda, hogy a történetet és a tervezést különválasztották egymástól. Azelőtt a kettő közötti határvonal majdnem teljesen elmosódott. Az építészettörténet órái egyben tervezési gyakorlatok is voltak, a tervezési órán a legtöbbször valamilyen megadott stílusban terveztek. Mostantól kezdve ez legalábbis elvileg megszűnt. Azért csak elvileg, mert a tanárok személyén keresztül továbbra is fennállt az összefonódás veszélye, hiszen a II. évesek gyakorlatát az ókor professzora, Walder vezette, a III. éveseknek a középületek tervezését az újkorral párhuzamosan Hüttl adta elő, s a IV'. évesek tervezésében - ugyanúgy, mint eddig - a három építészettörténeti tanszék tanárának meglehetősen nagy részaránya volt. A változás mégis alapvető, mert jöllehet, hogy a tanrend egyelőre csak formálisan lett új, az alapelv azonban, amelyre támaszkodott, a személyek azonossága s a majdnem változatlanul továbbélő oktatási módszer ellenére is végeredményében az egyetem addigi álláspontjának feladását, az eklektikus szemlélettel való szakítást jelentette.

A harmincas évek órarendjén a háború befejezéséig alig módosult valami, sőt még a felszabadulás után is, egészen a negyvenes évek végén meginduló nagyarányú újjászervezésig e szerint folyt a tanítás. Nem árt tehát, ha ebből a hosszú időszakból kiemelünk egy évet, s annak az egész periódust jellemző tananyagát kissé részletesebben megnézzük.

Az 1932/33. tanévben pl. az egyes tárgycsoportok óraszámának és évfolyamonkénti megoszlása a következő volt. A szabadkézi rajzi tanszéknek 4 éven keresztül összesen húsz órája volt. A szabadkézi rajzra, a vízfestésre, az alakrajzra és két éven át a mintázásra 2-2 óra, szintén két éven át 3-3 óra az ékítménytanra. Ez később, miután az ékítménytant megszüntették, valamennyit csökkent, és az óraszám egy részét a belső építészet vette át. Az építésztörténet tárgyalására az első három évben 11 óra előadás és 10 óra gyakorlat jutott, nagyjából arányosan elosztva a három korszak, az ókor, a középkor és az újkor között. Ehhez társult még egy éven át heti 2 órával a képzőművészetek története, ami később az ékítménytan rovására heti 4 órával egy további félévet kapott, és bizonyos mértékig ide sorolható a Kotsis Iván által előadott térművészet is, ami szintén egy féléven át folyt heti 2 órával.

A tanrend valamennyi tantárgycsoport közül a tervezésnek biztosította a legnagyobb óraszámot, a három felső évben összesen 36 óra gyakorlatot és 5 óra előadást. Ez az előbbieken már vázolt felosztással a következőképpen oszlott meg az egyes évfolyamok között: a II. évesek az ókori építészet tanszékén terveztek heti 6 órában, és Kotsis Ivánnál hallgatták a „Lakóépületek tervezése” előadásait; a III. éveseknek a tervezési tanszéken volt heti 10 órás gyakorlatuk, és ezzel párhuzamosan az újkori építészet professzora adta elő számukra a „Középületek tervezése” c. tárgyat heti 3 órában, és végül a IV. évesek négy vagy öt tanszék között megosztva heti 20 órában terveztek.

Az épületszerkezetannak az „Épületek vízellátása és fűtése” tárggyal együtt összesen heti 11 óra előadása és 12 óra gyakorlata volt. Ez az I. év második félévében indult, és a III. év végéig tartott. Tulajdonképpen ide sorolható az „Ipari és gazdasági épületek tervezése és szerkezetei” is, melyet a IV. éveseknek egy féléven át az épületszerkezet tanára adott elő.

Az eddigieknél valamivel alacsonyabb volt a szilárdságtani tanszék óraszámának. Mihailich Győző tárggyal, az „Építőanyagok”-kal együtt összesen 9 óra előadása és 6 óra gyakorlata volt. Ez nagyjából egyenlő arányban oszlott meg az alkalmazott szilárdságtan és a tanszékhez tartozó másik két tárgy, a „Vas és vasbetonszerkezetek”, illetve a „Nagyobb tételhatároló szerkezetek” között.

A kimondottan építész jellegű tárgyak közül még egyet kell megemlíteni, a városépítést. Ez a IV. évesek órarendjében szerepelt, általában 2 óra előadással és heti 4 órás gyakorlattal.

Természetesen az óraszám önmagában még nem bizonyít, hiszen jórészt a tanáron múlik, hogy az órarendi keretet milyen tartalommal tölti meg. Ám ugyanakkor nem lehet elhanyagolni az ellentétes irányú hatást sem, azt, hogy a kitöltendő órakeretnek is van valamilyen fajta kényszere, és maga az órarend, a különböző tárgyak kapcsolata és sorrendi felépítése is bizonyos mértékig megszabja, hogy az órákon hogyan, mennyit és mit lehet tanítani. A mennyiségi tényezőknek ezen a téren is, mint általában mindenütt, minőséget meghatározó szerepük is van. S meg kell vallani, hogy a harmincas években, de még a háború alatt és utána is egy rövid ideig a műegyetemi építészkutatásban főként az utóbbi érvényesült.

Bizonyítékul elég idézni Walder Gyula 1938-as rektori székfoglaló beszédét. Amikor a modern építészetnek már olyan alkotásai álltak, mint Párizsban a svájci diákok pavillonja, a Prága melletti Tugendhat-ház, vagy Wright Vízésés-háza, és több mint egy évtizede felépült Stuttgartban a Weissenhofsiedlung, akkor az egyetemi tervezésoktatás egyik irányító professzora még mindig csak valami meg-nem-értő elnézéssel tud beszélni róla. Elismeri ugyan, hogy „ennek az építési módnak is voltak érdekes és értékes eredményei”, de ugyanakkor megállapítja, hogy „az új tárgyilagosság” nem eredményezett átütő sikert Magyarországon, nagyobb volt a láрма, mert még azok a magyar építészek is, akik ebben az irányban elindultak, annál az építész tudásnál és fegyelménél fogva, amit itt, a Műegyetemen szereztek meg, épületeiknek tömegét és homlokzatait szép ritmusokba foglalták össze, végeredményben mégis architektúrát hoztak létre és olyan architektúrát teremtettek, amely már úgy vélem kívül esik a 'Neue Sachlichkeit' érzelmi körén”.

Ilyen konzervatív magatartás mellett - és az egyetemen ez egy-két kivételtől eltekintve általános volt - nem nagyon lehetett elvárni, hogy az oktatás ténylegesen modernizálódjon, és elérje azt a színvonalat, melyre az építészet fejlődésének akkori szakaszában nálunk is meg lett volna a lehetőség. Ez azonban semmit sem von le a harmincas évek elején bevezetett tanrendi reform értékéből, sőt, inkább megfordítva, fokozza a jelentőségét. Hiszen éppen a Walder véleményében kikristályosodó „egyetemi szemlélet” teszi nyilvánvalóvá, hogy a második világháború előtti

időszak egyre nyomasztóbbá váló társadalmi viszonyai között még ez a mérsékelt reform is progresszív feladatot teljesített. Immanens adottságai voltak olyanok, hogy az egyéni szándéktól szinte függetlenül utat nyitott az új szellemű kezdeményezésnek, s hozzájárult ahhoz, hogy az oktatás a kedvezőtlen körülmények ellenére is előre lépjen.

Az 1945 előtti másfél évtized csak tantervében volt mozdulatlan, az építészeti szakosztály munkájában egyébként sok minden megváltozott. A tanári kar majdnem egészében kicserélődött, s az 1934-ben végrehajtott átszervezés - az addiginél több kart magában foglaló, közgazdasági, állatorvosi, bánya- és erdőmérnöki képzést is nyújtó József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem megalakulása - után bizonyos fokig megváltozott az építészek egyetemen belüli helyzete is.

1931-ben két tanár érte el a nyugdíj-korhatárt. Czákó Adolf, az alkalmazott szilárdságtan professzora 37 évi, Möller István, a középkori építészet professzora pedig 17 évi tanítás után nyugalomba vonult. Őket 1935-ben Nagy Károly követte, az I. középítéstani tanszék tanára, 1938-ban pedig Sándy Gyula, aki Schnédár és Tandor utódjaként az egyetem legrégebb építésztanszékének vezetője volt majdnem egy negyed századon keresztül. 1937-ben Warga László mondott le véglegesen a városépítési tanszék vezetéséről, melyet nyugdíjba vonulása (1934 végén) után még két éven át irányított. 1938-ban Sváb Gyula váratlan halálával a rajzi tanszék üresedett meg. 1940-ben Hüétl Dezsőt nyugdíjazták, 1944-ben pedig Walder Gyula hunyt el.

A megüresedett tanári katedrák közül többet csak évekig tartó helyettesítés után töltöttek be ismét. Czákó utódja, Csonka Pál öt éven keresztül adjunktusi rangban, helyettes magántanárként adta elő a tárgyat. 1930-ban kapta meg a ny. rendkívüli tanári kinevezést, s 1940-ben lett az alkalmazott szilárdságtan ny. rendes tanára. A középkori építészet professzorává 1932. szept. 17-én Csányi Károlyt nevezték ki. Ő 1944-ig aktív, majd utána egy tanéven át nyugdíjas tanárként vezette a tanszéket.

Nagy Károly nyugdíjazása után az I. középítéstani tanszékre Árvé Károly került helyettes tanárként, később azonban erre a helyre Kotsis Endre kapott kinevezést. Ez a tanszék az 1935-ös átszervezés alkalmával, amikor a Mérnöki és Építészmérnöki Karon belül szervezetileg is különválasztották egymástól a mérnöki és az építészmérnöki osztályokat, a mérnöki osztályhoz került, s magasépítéstani tanszék néven máig is oda tartozik.

Az építészmérnöki osztálynak ettől kezdve csak egy szerkezzettani tanszéke volt, a II. középítéstani, melynek nevét 1937-ben változtatták meg épületszerkezzettani tanszékre. Ennek professzori székére Árvé Károly kapta meg Sándy nyugdíjazása után először a ny. rendkívüli, majd 1940. okt. 19-én a ny. rendes tanári kinevezést.

A városépítési katedrát majdnem egy évtizedig csak ideiglenesen töltötték be. Warga visszavonulása után Korompay (akkor Krompecher) György lett a tárgy meghívott előadója. Két évvel később, 1939-ben nevezték ki intézeti, majd 1942-ben ny. rendkívüli s 1946-ban ny. rendes tanárrá. A rajzi tanszéket Sváb halála után szintén helyettes tanár vezette, Lasz gallner Oszkár, utána pedig 1942-től intézeti tanárként Bardon Alfréd.

Az építésztörténeti tanszékek közül csak az egyikre, a Hüétl nyugdíjazásával felszabadult újkori építéstani tanárra került új tanár, Friedrich Loránd. Először ő is intézeti tanári címmel helyettesi megbízást kapott, s később, 1942. jún. 30-án nevezték ki rendes tanárrá. Walder halála után ő kapta meg az ókori építéstani katedráját is, úgyhogy 1944-től kezdve a korábbi két tanszék egyesítéséből létrejött ókori és újkori építéstani tanszék vezetője lett.

A háború utáni első évben, az 1945/46-os tanévben tehát az építészmérnöki osztály régi tanszékei közül hét kezdte meg az újból meginduló oktatási munkát: az épülettervezési, az alkalmazott szilárdságtani, az épületszerkezzettani, az ókori és újkori építéstani (röviddel később az 1. építésztörténeti), a középkori építésztörténeti (később a 2. építésztörténeti), a városépítéstani és a szabadkézi rajzi tanszék. Az első öt élén egyetemi tanári ranggal Kotsis Iván, Csonka Pál, Árvé Károly, Friedrich Loránd és a középkori építéstani ny. rendes tanárává 1945. nov. 1-én kinevezett Rados Jenő állt, a városépítéstani tanszék élén ny. rendkívüli tanárként Korompay György, a rajzi tanszékén pedig intézeti tanári címmel Bardon Alfréd. Ehhez a hét régi tanszékhez csatlakozott még az újonnan szervezett II. és III. épülettervezési tanszék, melyet az egyetemi tanárrá 1945. nov. 1-én, illetve 1946. jan. 30-án kinevezett Kiss Tibor és Weichinger Károly vezettek.

1945-tel a műegyetemi építészkutatás történetének egy merőben új, a korábbtól minőségileg

különböző szakasza kezdődött el, melyet már nem lehet az eddig alkalmazott módszerrel vizsgálni. Az eddigiekben zömmel az adatokat gyűjtöttük össze, s ezt a meglehetősen száraz tényanyagot csak akkor egészítettük ki néhány megjegyzéssel, ha ezt az éppen említett adat indoklása feltétlenül megkövetelte, és mindig csak annyival, amennyi a megértéshez feltétlenül szükséges volt. Ezt a tárgyalásmódot a legutóbbi negyedszázadra nem lehet átvinni, hiszen ez a periódus már közvetlenül, vagy legalábbis közvetlen hatásában napjaink történetéhez tartozik. Eseményei eléggé közismertek, s tanárai is nagy többségükben vagy az oktatásnak, vagy napjaink tudományos és gyakorlati tevékenységének aktív résztvevői. Az adatok és nevek sorolása itt teljesen fölösleges lenne. Ebből az időszakból inkább az oktatás tartalmi és metodikai kérdéseit kellene részletesen elemezni, ez azonban részben a téma aktuális volta, másrészt pedig összetett jellege miatt már egy külön tanulmányt igényel.

Befejezésül két dolgot szeretnék megemlíteni, ami némi magyarázatra szorul. Az egyik az, hogy a dolgozatban látszólag talán önkényesen jártam el, amikor egy-egy időpontban az építés-tanszékek számát meghatároztam. Hiszen az egyetem megalakulásától egészen 1935-ig az egyesült mérnöki és építészeti szakosztályon belül a hovatartozás kérdése tulajdonképpen sohasem merült fel, s a tárgyalt tanszékek egy részének munkája megoszlott a mérnök és az építész oktatás között, 1935 után pedig szervezetileg az építészmérnöki osztályhoz tartozott olyan tanszék is, pl. az ábrázoló geometria, melyet egyáltalán nem is említettem. Nem a szervezeti hovatartozást, hanem a tanszék profilját vettem alapul, s építésztanszékként mindig csak azokat említettem, melyek az általános jellegű műszaki képzésen túl szorosan vett építészeti ismeretanyagot tanítottak.

A másik dolog, ami magyarázatot igényel, az egyetemi oktatás egy-egy időszakának értékelése. Szeretném ismételt hangsúlyozni, hogy ez majdnem mindig viszonylagos, s nem az oktatás szakmai színvonalára, hanem elsősorban a szemléletmódra vonatkozik. Nem amiatt marasztalja el az egyetemet, amit tanított, hanem amiatt, amit a rendelkezésére álló lehetőségekből nem használt ki.

Irodalom

Az Egyetem kiadásában 1872-től kezdve évenként megjelent rektori beszédek, programok és órarendek.

Ordnungen und Vorlesungen am k. k. Josepfs-Polytechnikum in Ofen (1857/58-1860/61).

A Kir. József-műegyetemen Budán ... tartandó előadások rendje (1861/62-től 1871-ig).